

Domstolsverket

Den nya kvinnofrids- lagen

Särtryck av en artikelserie i
tidningen Nämndemannen
i samarbete med DV

Januari 2001

Förord

Domstolsverket (DV) har under hösten 1999 och våren 2000 svarat för en artikelserie i tidningarna Nämndemannen, utgiven av Nämndemännens Riksförbund, och Svensk Polis, utgiven av Rikspolisstyrelsen. Artikelserien har belyst frågor om våld mot kvinnor, hur berörda myndigheter arbetar och vikten av samverkan för att bekämpa detta våld. Journalisten Liselotte Florén har skrivit artiklarna, som varit införda i Nämndemannen nr 3 och 5/1999 samt 1-3/2000.

Hela artikelserien presenteras i detta särtryck. Publikationen inleds med den artikel om fortbildning av personal inom rättsväsendet som rådmannen Britt Björneke, DV:s utvecklingsgrupp skrivit i "Domstolsverket Informerar" nr 7/2000. Som avslutning finns informatören Janita Frödén's reportage från en av de utbildningsdagar om våld mot kvinnor, som DV anordnat hösten 2000 på flera orter i landet. Delar av reportaget har publicerats i DV:s personaltidning för anställda inom domstolsväsendet, Domkretsen nr 6/2000.

Särtrycket kan beställas hos DV:s informationssekretariat, fax 036-15 09 04, eller per e-post till Janita Frödén, Lena Paldanius eller Anna Kronander, e-postadresser janita.froden@dv.dom.se, lena.paldanius@dv.dom.se respektive anna.kronander@dv.dom.se.

Domstolsverket
Januari 2001

Anders Wernström
utbildningschef

Innehåll

Förord

Kvinnofrid - fortbildning av personal inom rättsväsendet	1
Domstolsverket Informerar nr 7/2000	
Artiklar ur tidningen Nämndemannen	
Gemensam satsning mot kvinnovåld	4
Malmöpolisen specialutbildas för att bekämpa kvinnovåldet	6
Att säkra bevis snabbt - viktigt för åklagare	8
Brist på resurser inom socialtjänsten	10
Förstå och känna igen våld	12
Empati och respekt – viktiga redskap för vårdpersonal	14
Stora krav ställs på opartisk särbehandling i kvinnovåldsmål	16
Frideborg stoppar våld mot kvinnor	18
Kvinnojourerna – frivilligorganisationer med spetskompetens	20
Samverkan också mellan frivilligorganisationerna	22
Se till det faktiska brottet – sluta särbehandla våld mot kvinnor	24
Hur behandlar vi kvinnor som misshandlats?	27
DV-konferens om kvinnovåld	
Bilagor:	
Förslag på litteratur och film,	
Gudrun Nordborg, Brottsoffermyndigheten, september 2000	30
Kvinnors rätt i förändring - översikt av Gudrun Nordborg	41

Bildmaterialet i tidningen Nämndemannen har utelämnats i detta särtryck.

Kvinnofrid - fortbildning av personal inom rättsväsendet

Domstolsverket Informerar nr 7/2000

Kvinnovåldskommissionens slutbetänkande (SOU 1995:60) innehöll förslag till olika åtgärder för att förbättra stödet och hjälpen till kvinnor som utsatts för våld och andra övergrepp samt till åtgärder för att förebygga detta våld. Detta betänkande jämte Prostitutionsutredningens betänkande samt över-synen av jämställdhetslagen och reglerna kring sexuella trakasserier låg till grund för de förslag som presenterades i propositionen 1997/1998:55, Kvinnofrid. I propositionen betonas att mäns våld mot kvinnor i nära relationer är ett allvarligt samhällsproblem. Att bekämpa denna brottslighet, liksom att skydda, stödja och hjälpa kvinnor som har utsatts för eller riskerar att utsättas för våld, utgör därför en prioriterad uppgift för rättsväsendet. Därtill kommer att våldet mot kvinnor också är ett allvarligt uttryck för bristande jämställdhet och därmed för den obalans i maktförhållandet mellan könen som fortfarande råder.

I kvinnofridspropositionen och följande riksdagsbeslut har man tagit fasta på internationella dokument som garanterar kvinnors och flickors mänskliga rättigheter. Exempel på sådana dokument är FN:s Kvinnokonvention, FN:s deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor samt Beijingdeklarationen och dess aktionsprogram om kvinnors och flickors mänskliga rättigheter, som båda antogs 1995 under FN:s fjärde internationella kvinnokonferens.

I enlighet härmed har en rad beslut om åtgärder för att förbättra lagstiftningen mot våld mot kvinnor och för att ge utsatta kvinnor ett bättre skydd och bemötande fattats av riksdagen. På förslag av Kvinnovåldskommissionen i ett delbetänkande inrättades redan år 1994 Rikskvinnocentrum i Uppsala för kvinnor som våldtagits eller misshandlats. Centrat utgör ett nationellt resurs- och kompetenscentrum som utifrån ett kvinnoperspektiv ska skapa former för ett bra omhändertagande i hälso- och sjukvården. Forskningen utgör där en del av verksamheten. Socialtjänstlagen kompletterades 1998 med en bestämmelse som innebär att socialnämnden ska verka för att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet får stöd och hjälp för att förändra sin situation (8a §). Fr.o.m. den 1 juli 1998 kan en man, som utsätter en kvinna, som han har eller har haft en nära relation med, för upprepade kränkningar i form av t.ex. misshandel, ofredande, hemfridsbrott eller olaga hot dömas för Grov kvinnofrids-kränkning.

Den 1 januari 2000 gjordes vissa ändringar i bestämmelsen med syfte att det inte skall vara nödvändigt att mannen tidigare är dömd för brott mot kvinnan för att rätten ska kunna döma för grov kvinnofrids-kränkning. Regeringen har även gett en rad myndigheter i uppdrag att öka ansträngningarna för att förebygga våldsbrott mot kvinnor, att utarbeta åtgärdsprogram, att samverka med andra myndigheter och frivilligorganisationer och att redovisa sina åtgärder till regeringen. Bland dessa myndigheter finns Rikspolisstyrelsen och Riksåklagaren. Vissa myndigheter fick även specifika uppdrag. Exempel på det är uppdrag till BRÅ om att förbättra statistiken när det gäller våldsbrott mot kvinnor och uppdrag till Kriminalvårdsstyrelsen om att kartlägga befintliga metoder för behandling av män som har dömts för våldsbrott mot kvinnor.

Utbildning och fortbildning om våld mot kvinnor för vissa yrkesgrupper

I Kvinnofridspropositionen markeras att skärpt lagstiftning inte i sig kan lösa det allvarliga samhällsproblem som mäns våldsbrott mot kvinnor utgör. Även om stöd till och skydd för utsatta kvinnor alltjämt måste stå i förgrunden markeras att kunskaperna om våld mot kvinnor måste öka

så att kvinnor, som utsatts för våld eller riskerar att utsättas för det, får ett adekvat bemötande av de myndigheter de kommer i kontakt med. Därför skall numera ingå undervisning om makt och våld i nära relationer i utbildningen av t.ex. jurister, läkare och socionomer enligt examensordningen i högskoleförordningen.

I propositionen poängteras vidare att behovet av fortbildning i frågan är stort och att debatten kring olika myndigheters handläggning av kvinnovåldsärenden visar att kunskaperna behöver öka både i fråga om de mekanismer som ligger bakom våldet och vilka åtgärder som är mest adekvata för att stödja, skydda och hjälpa brottsoffren och straffa förövarna.

Regeringen gav därför den 16 december 1997 ett gemensamt uppdrag till Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren, Socialstyrelsen och DV att verkställa en fortbildning av personalen inom dessa verksamhetsområden om våld mot kvinnor. Rikspolisstyrelsen fick i uppdrag att leda denna fortbildning. En projektgrupp med deltagare från Brottsoffermyndigheten, DV, Kriminalvårdsstyrelsen, Rikskvinnocentrum, Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren och Socialstyrelsen har utformat ett utbildningsprogram innehållande regional och lokal utbildning. Den regionala fortbildningen administreras på länsnivå och sker genom anordnande av konferenser. Målgruppen är chefer på olika nivåer inom länet. Domstolschefer och representanter för Nämndemännens Riksförbund inbjuds till dessa konferenser. Den lokala utbildningen läggs upp efter de olika yrkeskategoriernas specifika behov. Ett utbildningsmaterial har tagits fram bestående av dels en gemensam del med bakgrundsmaterial och förklaringsmodeller, dels specifikt material för polis och åklagare, hälso- och sjukvården, socialtjänsten samt kriminalvården. DV har bidragit med material angående domstolens handläggning av mål om våld mot kvinnor. Utbildningsmaterialet riktar sig dock inte specifikt till domstolspersonal. I regeringsuppdraget betonas emellertid vikten av att personal inom domstolarna ges möjlighet till särskild fortbildning i kvinnovåldsproblematiken och särskilda medel har avsatts för detta ändamål. Dessa medel skall även användas för information till nämndemännen. Utbildningen av domstolspersonalen kommer att ske under hösten 2000 genom särskilt anordnade utbildningsdagar i de olika hovrättsområdena (se under avsnittet Aktuell utbildning^{1/}).

Varför behövs fortbildning angående våld mot kvinnor för personal i domstolarna?

Under början av 1990-talet gjordes en gemensam utbildningsinsats inom rättsväsendet angående våld mot kvinnor. Utbildningen skedde regionalt. Någon specifik satsning på domstolspersonal gjordes emellertid inte då. Utbildningens inriktning på samverkan mellan olika myndigheter medförde säkerligen även att många domare inte ansåg det förenligt med sin yrkesroll att delta i utbildningen även om det fanns utbildningsmoment som ej hade denna inriktning.

Liksom beträffande andra yrkesgrupper finns det även andra anledningar till att det ånyo görs en bred satsning på utbildning av personalen i domstolarna om våld mot kvinnor. De nya straffbestämmelserna bärs upp av kunskap som vuxit fram genom såväl nordisk som internationell forskning om mäns våld mot kvinnor. För att förstå bestämmelserna krävs en djupare insikt i hur det upprepade våldet i nära relationer påverkar såväl utövaren som offret. Det är även viktigt att ta del av forskningen rörande den process som kan utveckla och vidmakthålla våldet i en parrelation (våldets normaliseringsprocess för båda parter där kvinnan utvecklar en överlevnadsstrategi). Det krävs även medvetenhet om att det fortfarande finns en betydande skillnad i ekonomiska livsvillkor mellan män och kvinnor och att våldet kan vara ett av flera maktmedel för att upprätthålla ojämlikheten mellan könen. Saknas dessa kunskaper är risken även stor för att kvinnan bemöts på ett okänsligt sätt. Detta gäller såväl i brottmål som i civilmål. Sedan den senaste utbildningsinsatsen har vidare metoden för brottsutredningar avseende våld mot kvinnor i

^{1/} Här utelämnat. Red:s anm.

nära relationer på många ställen effektiviserats och förfinats. Dokumentationen av bevisningen har t.ex. ändrats. Åklagaren skall nu om inte misshandeln är av enkel beskaffenhet träda in som förundersökningsledare så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. I flera domstolar förekommer även snabbrättegångar i dessa typer av mål. Det finns därför anledning att sprida kunskapen om dessa nya metoder till personal vid samtliga domstolar i landet.

Utbildningsdagar under hösten 2000

Under hösten 2000 kommer domare och notarier att inbjudas till särskilda utbildningsdagar inom varje hovrättsområde om våld mot kvinnor. Även domstolssekreterare, som i sitt arbete kommer i kontakt med mål om kvinnovåld, inbjuds. I utbildningen kommer följande inslag att ingå:

1. Grundläggande kunskaper om orsakerna till våldet mot kvinnor och reaktionsmönstren
Syftet är att åhörarna ska få mer kunskap om mönstren i våldet mot kvinnor i nära relationer, om normaliseringen av våldet och kvinnans reaktioner direkt efter ett våldsbrott och hennes reaktioner på längre sikt.
2. Attityder, bemötande och värderingar
Syftet är att visa på hur man från domstolens sida – utan avkall på objektiviteten – på ett bättre sätt kan bemöta kvinnan i hennes utsatta roll som målsägande där en man/sambo är tilltalad.
3. Grov kvinnofridskränkning
Syftet är att närmare analysera rekviziten för grov kvinnofridskränkning och praxis.
4. Brottundersökningar och nya bevismedel
Syftet är att ge kunskap om de effektivare arbetsmetoder som har börjat användas av polis och åklagare i utredningar om våld mot kvinnor.
5. Kriminalvårdens insatser under påföljden
Syftet är att ge kunskap om vilka motivationsprogram som finns i såväl kriminalvård i frihet som i anstalt.

Informationen till nämndemän

Information till nämndemännen sker i huvudsak i en artikelserie i tidningen Nämndemannen. Därutöver erbjuds expertmedverkan vid nämndemannautbildningar och andra gemensamma träffar.

Britt Björneke, DV:s utvecklingsgrupp

Gemensam satsning mot kvinnovåld

Nämndemannen 3/1999

På regeringens uppdrag leder Rikspolisstyrelsen, RPS, sedan december 1997, en fortbildningssatsning kring våld mot kvinnor. Enligt uppdraget skall RPS också tillsammans med berörda myndigheter arbeta för ökad samverkan och dessutom inventera vad polismyndigheterna runt om i landet gör för att bekämpa våld mot kvinnor.

Uppdragen, som berör polisväsendet, åklagarväsendet, hälso- och sjukvården, domstolsväsendet och kriminalvården, pågår till slutet av år 2002. Den första delredovisningen kommer att överlämnas till regeringen nu i sommar.

Uppdragen går ut på att myndigheterna skall

- öka sina ansträngningar för att förebygga våldsbrott mot kvinnor
- utforma åtgärdsprogram eller policydokument för arbetet
- fortbilda personalen
- utveckla former för samverkan

För fortbildningssatsningen har RPS tilldelats 6,5 miljoner kr. Poliser, åklagare, domare, nämndemän och personal inom socialtjänsten och sjukvården skall få större kunskaper om våld mot kvinnor och hur man kan arbeta för att bekämpa det. Satsningen är en fortsättning på utbildning som gavs 1991-93.

Lokala och regionala anpassningar

En projektgrupp lämnar i dagarna förslag till länspolismästarna på hur fortbildningen skall utformas. Tanken är att det skall finnas en rad olika utbildningsmodeller anpassade efter lokala och regionala behov över hela landet. Projektgruppen föreslår bl.a. att länspolismästarna får det övergripande ansvaret för att fortbildningsinsatser genomförs, inte bara inom polisen, utan i samverkan genom hela rättskedjan.

- Malmöpolisens specialutbildning kring våld mot kvinnor (se separat artikel) är ett exempel på fortbildning som redan är igång. Regeringens uttalade önskemål om lokalt och regionalt anpassade metoder har varit utgångspunkten för projektgruppens arbete. Både den pågående utbildningen i Malmö och projektgruppens förslag är helt i linje med regeringens intentioner, säger Bo Hägglund, poliskommissarie vid RPS och en av dem som arbetar i fortbildningsgruppen.

Referensgrupp för samverkan

I arbetet med de myndighetsgemensamma uppdragen finns också en särskild referensgrupp med representanter från Rikspolisstyrelsen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Kriminalvårdsstyrelsen, Rikskvinnocentrum, Riksåklagaren och Socialstyrelsen.

Referensgruppen arbetar bl.a. med hur man på sikt skapar bättre samverkan mellan berörda myndigheter. Samverkan kan ses som själva grundstenen i regeringsuppdraget.

- Den åsikten delar vi från RPS. Olika myndigheter bildar en kedja, från polisen som ofta möter kvinnan direkt efter misshandeln till kriminalvården som tar hand om förövaren. Ingen kedja är starkare än dess svagaste länk som det brukar heta, menar Bo Hägglund.

Ny teknik ett hjälpmedel

Inventeringsuppdraget går helt enkelt till så att RPS fortlöpande besöker polismyndigheterna runt om i landet. Man tittar exempelvis på förändringar av tekniska system och behovet av centralt stöd för dessa.

- Nyare kommunationscentralsystem innehåller funktioner som gör det möjligt att lagra information från tidigare uttryckningar. Kan vi lagra noteringar slipper chockade och medtagna offer lämna samma information mer än en gång. Om polisen får en helhetsbild ökar dessutom förutsättningarna för riktiga beslut, påpekar Bo Hägglund.

Insyn och delaktighet

Regeringens intention är att uppdraget skall ge ökade kunskaper och erfarenheter av attityder, bemötande och omhändertagande av misshandlade kvinnor.

- Vi kommer att kunna använda våra kunskaper och rutiner när det gäller alla typer av offer. Det är polisens skyldighet att öka medborgarnas insyn och delaktighet i den egna rättsprocessen. Brottsoffret kan behöva hjälpa till för att polisen skall kunna ingripa. Det är vårt ansvar att kommunicera detta men också att ha kunskaper och erfarenheter för att ta emot uppgifterna, säger Bo Hägglund.

Internationellt samarbete

Inom ramen för Kvinnofrid har RPS också fått det särskilda ansvaret att vara nationell rapportör i frågor som rör internationell handel med kvinnor för sexuellt utnyttjande. Inom EU bedrivs ett aktivt arbete mot s.k. trafficking in women.

I april 1997 antog justitie- och jämställdhetsministrarna en deklARATION med riktlinjer. Regeringen har nu gett RPS i uppdrag att arbeta med detta inom Sverige, men också i kontakterna mellan Sverige och andra länder. Arbetet sker i samarbete med Interpol och den europeiska polisorganisationen.

Malmöpolisen specialutbildas för att bekämpa kvinnovåldet

Nämndemannen nr 3/1999

Tack vare ett samarbete mellan Malmöpolisens särskilda familjevårdsenhet och en forskare vid sociologiska institutionen vid Lunds universitet kan familjevårdsutredare och personal i yttertjänst nu genomgå en två veckor lång specialutbildning om kvinnomisshandel.

Magnus Lundberg är forskare vid sociologiska institutionen vid Lunds universitet. Han forskar kring hur polisen hanterar kvinnomisshandel. Forskningen visar att den resultatriktade polisen alltför ofta låter fall av kvinnomisshandel gå oanmälda, när de tror att det blir svårt att leda ärendena till åtal.

En polisman är ofta den första myndighetsperson en misshandlad kvinna möter. Vad som händer under det mötet är många gånger avgörande för om kvinnan själv vill berätta vad som hänt och även medverka vid ett åtal.

Ökad kunskap som arbetsredskap

Malmöpolisens familjevårdsenhet har därför tillsammans med Magnus Lundberg tagit fram en två veckor lång utbildning om kvinnomisshandel. Under 1999 skall samtliga familjevårdsutredare samt poliser i radiobilstjänst genomgå specialutbildningen.

- Dels vill vi ge enskilda polismän bättre redskap för att agera på ett riktigt sätt när de möter misshandlade kvinnor, dels vill vi skapa en samsyn bland de myndigheter som kommer i kontakt med kvinnorna, säger Anna Gustafsson, ansvarig för familjevårdsenheten.

Kursdeltagarna får under utbildningen en teoretisk bakgrund till kvinnomisshandel ur olika perspektiv. Vad är kvinnomisshandel och hur skall de bemöta kvinnorna? Kursen går också igenom vilka attityder som finns till kvinnomisshandel, såväl inom polisen som ute i samhället.

Hur reagerar en människa i kris?

- Jag har genom utbildningen fått en bredare kompetens och en större förståelse. Kunskap om hur människor i kris reagerar gör att jag kan lägga upp mitt arbete på ett bättre sätt, säger Barbro Alm, utredare vid familjevårdsenheten och en av dem som under våren specialutbildats.

- I en krissituation kan en person lämna en ostrukturerad redogörelse. Det beror varken på att personen ljuger eller på att jag som utredare gör ett dåligt jobb. I dag har jag den kunskapen och därför kan jag göra ett bättre jobb, fortsätter Barbo Alm.

Omfattningen unik

- Kursen är unik framför allt för att den är så omfattande. Två veckor är oerhört lång tid i de här sammanhangen. Några enstaka timmar är det vanliga, menar Anna Gustavsson.

Stora samordningsinsatser är nödvändiga för att arbetet mot kvinnomisshandel skall ge resultat, menar Anna Gustavsson.

- I Malmö lade vi grunden till ett fungerande nätverk när vi arbetade med att ta fram det kommunala handlingsprogrammet mot kvinnovåld. Ett åttiotal personer från polisen, socialförvaltningen och sjukvården inventerade kommunens resurser när det gäller att hjälpa kvinnor som misshandlas.

- Den här utbildningen är polisens svar på vad vi kan göra för att underlätta deras situation och för att på sikt effektivt bekämpa den här typen av våldsbrott, säger Anna Gustavsson.

Att säkra bevis snabbt - viktigt för åklagare

Nämndemannen nr 5/1999

När en misshandlad kvinna kontaktar polisen är det oftast för att hon har ett akut behov av hjälp. Inte för att få mannen som slagit henne åtalad. När den akuta situationen är löst har kvinnan fått den hjälp hon vill ha. För åklagaren, vars uppgift är att utreda och beivra brott, handlar det därför om att säkra bevis och utreda vad som hänt.

Den som utsätts för upprepat våld skäms ofta. Hon tycker hon själv har del i det som sker. Slagen och sparkarna blir på det sättet logiska - hon utvecklar helt enkelt en strategi som förklarar det hon utsätts för.

- Först då mannen frihetsberövas och kvinnan i lugn och ro hinner få lite perspektiv på sin tillvaro, får hon en chans att upptäcka hur hon egentligen behandlas, säger Marianne Ny, åklagare vid åklagarkammaren i Kristianstad. Åklagare och polis har till uppgift att utreda och beivra brott. Brottsbalken slår fast vad som är brottsligt.

- Videodokumentation av det inledande polisförhøret ger en helhetsuppfattning om vad som hänt. Hur mår kvinnan? Vilka skador har hon? Är hon rädd? Påverkad och i så fall hur mycket? Videon visar förhøret i dialogform och med kvinnans egna ord i stället för ett sammanfattande förhørsprotokoll skrivet av polisen, menar Marianne Ny.

Genom att rikta utredningsinsatserna mot inledningsskedet och genom att använda video för att dokumentera skador och förhör med målsägande, kan polis och åklagare säkra bevis. I förlängningen innebär det att det blir möjligt att åtala och få gärningsmannen dömd, även om målsäganden inte vill medverka.

Samarbete över myndighetsgränserna

- Erfarenheter från det s.k. Eslövsprojektet där poliser i radiobilstjänst utrustats med videokameror, visar att kvinnor som videofilmats på det här sättet håller fast vid sina ursprungliga uppgifter. Dessutom uppfattar de att polisen tar deras uppgifter på större allvar.

Hälso- och sjukvårdspersonal kan inte göra en anmälan, men de kan stötta en misshandlad kvinna på rätt sätt om de vet hur polis och åklagare arbetar.

Lagföring skyddar kvinnan

- Som åklagare behöver jag för det första uppgifter från målsäganden, men helst också läkarintyg som styrker att skadorna stämmer med kvinnans berättelse och att de uppstått på det sätt hon säger.

Åklagarmyndighetens rätt att få ut ett s.k. rättsintyg från undersökningen bygger på målsägandens medgivande. Läkarintyg och rättsintyg utgör starka bevis, men det gäller att agera så fort som möjligt. Chansen att kvinnan samarbetar minskar när den akuta situationen är avvärdad.

Marianne Ny har tillsammans med kollegor arbetat fram en handlingsplan och en åtgärdskalender för åklagarna i Skåne och Blekinge. Där slår man fast just vikten av att utredningsarbetet i de här fallen sker så snart som möjligt.

- För vår del handlar det om att säkra tillräckliga bevis och vi har väldigt kort tid på oss. Att polis i radiobilstjänst har videokameror med i bilarna och kan filma ett förhör med målsäganden direkt, utgör tillsammans med läkarintyg och rättsintyg värdefullt bevismaterial.

Barn och ungdomar viktig målgrupp

Om polis och åklagare under förundersökningen får fram tillräckliga bevis leder ärendet till åtal. Genom en lagförelse lyfter rättsväsendet över ansvaret på den som tillgriper våld. Marianne Ny menar att lagförelsen har en god effekt som skydd för kvinnan, även i de fall gärningsmannen åtalas men inte döms.

- Mycket positivt har hänt sedan Kvinnofridspropositionen kom 1992. Det viktiga nu är att vi inte slår oss till ro. Vi måste lägga kraft och energi på exempelvis ungdomar och ungdomars relationer. Ungdomsmottagningar och skolor bär här ett stort ansvar.

Marianne Ny menar att det dels handlar om att så tidigt som möjligt få kontakt med relationer där våld förekommer, dels att försöka hjälpa barn till misshandlade kvinnor.

- Som åklagare kan vi verka för att utredningsinsatser och arbetsmetoder blir adekvata. Genom att säkra tillräckliga bevis så att det går att väcka åtal och driva frågan till fällande dom, kan vi som åklagare bidra till att förbättra situationen för utsatta kvinnor.

Brist på resurser inom socialtjänsten

Nämndemannen nr 1/2000

Polis, åklagare, hälso- och sjukvård, socialtjänst, domstolar och kriminalvård – alla kommer de på olika sätt i kontakt med misshandlade och sexuellt utnyttjade kvinnor.

Socialtjänsten möter hela den drabbade familjen - kvinnan, mannen och barnen - och kan därför vara en viktig länk i samverkan mellan myndigheterna, menar Annika Eriksson, filosofie doktor och projektledare vid Socialstyrelsen i Stockholm.

Våld mot kvinnor är ett brott, men också ett socialt problem och ett hälsoproblem. Socialtjänsten har en viktig roll och ett stort ansvar när det gäller att hjälpa utsatta kvinnor, men arbetet försvåras av brist på tid och resurser. Många gånger saknas också kunskap om den specifika problematik som omger våld mot kvinnor.

Sjukjournal

- Inom sjukvården brukar man säga att man känner igen en misshandlad kvinna på hennes digra sjukjournal. Inom socialtjänsten är det andra tecken som gör sig gällande. En kvinna som behöver pengar trots att familjens bankkonton är fullmatade kan exempelvis vara ett sådant tecken.

- Det är viktigt att kunna tolka dessa signaler, att våga fråga, men också att orka fråga.

Socialtjänsten har ett särskilt ansvar när det gäller att uppmärksamma barn som far illa.

- Barn som växer upp i en familj där pappa slår mamma drabbas indirekt och ibland också direkt av våldet. För att kunna stödja såväl barnet som mamman är det viktigt att socialtjänsten får kännedom om familjens svårigheter, att man har kunskap och utvecklade metoder för hur man skall agera, säger Annika Eriksson.

Oklar roll

"Socialnämnden bör verka för att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet får stöd och hjälp för att förändra sin situation", heter det i Socialtjänstlagen.

- Socialtjänstens roll är inte tillräckligt tydlig. Ärenden som rör kvinnomisshandel faller alltför ofta mellan stolarna. Att aktivt arbeta med att definiera och tydliggöra socialtjänstens roll är ett viktigt steg. Att sprida kunskap är ett annat, både inom socialtjänsten och till övriga myndigheter, menar Annika Eriksson.

Margareta Rosengren, socialsekreterare vid KrisCentrum för kvinnor i Stockholm, instämmer i att stadsdelsnämndernas allt tuffare sparkrav påverkar verksamheten och den hjälp man kan erbjuda.

Märkbar försämring

- Vi samverkar hela tiden med stadsdelsnämnderna och socialsekreterarna där. Ibland fungerar det och ibland inte. Det handlar om vilken kunskap som finns i stadsdelsnämnderna och hur man där väljer att prioritera. Tyvärr har vi på senare tid upplevt en försämring, menar Margareta Rosengren.

KrisCentrum för kvinnor är en myndighet som utanför sjukvården erbjuder en rad verksamheter till stöd och hjälp för kvinnor utsatta för misshandel och sexuella övergrepp.

KrisCentrum har jourtelefon dygnet runt och gratis mottagning. Efter tidsbeställning kan kvinnor exempelvis få hjälp med att göra en polisanmälan, ansöka om bostad eller hemlig adress, vårdnadsfrågor osv. Varje tisdag finns en jurist tillgänglig. Även det efter tidsbeställning och utan kostnad.

Skyddat boende för dyrt

Verksamheten erbjuder också s.k. skyddat boende för upp till tio kvinnor med eller utan barn.

- Många socialsekreterare ringer hit och frågar vad det kostar att skicka kvinnorna till oss. Svaret får många att lägga på luren. Det kan handla om att rädda livet på en människa och så har de inte råd!

Utbildningstips

"När vi möter en misshandlad kvinna" heter ett 20-sidigt häfte som Socialtjänstförvaltningen i Stockholms stad tagit fram. Häftet delas ut till samtliga socialtjänstemän i Stockholm. Där tar man bl.a. upp varför våldet förekommer, hur den utsatta kvinnan reagerar och hur socialtjänstemän bör agera i bemötandet av misshandlade kvinnor.

- Jag vill verkligen slå ett slag för det materialet! Att skaffa sig baskunskaper behöver varken kosta stora summor eller ta särskilt mycket tid. Se till att alla läser häftet och diskutera sedan tillsammans vad ni kan förbättra, uppmanar Margareta Rosengren.

Fotnot:

Kostnaden för att ge en kvinna skyddat boende på KrisCentrum kostar i Stockholm 620 kr per dygn. Barn kostar 100 kr per dygn. Kvinnor från andra kommuner kostar 950 kr per dygn. I priset ingår hjälp dygnet runt.

Förstå och känna igen våld

Nämndemannen nr 1/2000

En kvinna som utsätts för misshandel och sexuellt utnyttjande, riskerar att mista livet varje gång myndigheterna inte förstår hennes situation. Skrämmande men icke desto mindre sant. Samarbetet mellan berörda myndigheter är oerhört viktigt. Ett enda ärende som faller mellan stolarna är ett ärende för mycket. Misstagen kostar liv.

Det säger Gun Heimer, docent och överläkare på Rikskvinnocentrum, RKC, vid Kvinnokliniken, Akademiska sjukhuset i Uppsala.

– Vi måste se våld mot kvinnor ur ett samhällsperspektiv. Lära oss att det skiljer sig från misshandel utanför korvkiosken en lördag framåt småtimmarna. Våld mot kvinnor handlar om attityder och värderingar. Inte minst ur ett förebyggande perspektiv är det viktigt att också öka medvetandet hos svenska folket, menar Gun Heimer.

RKC, inrättades 1994 av regeringen och landstinget i Uppsala län. Det är en nationell specialistenhet inom hälso- och sjukvården för kvinnor som utsatts för våldtäkt och misshandel. RiksKvinnocentrum har ett trefaldigt uppdrag:

- patientverksamhet och utveckling av modeller för omhändertagande
- utbildning och information
- forskning och utveckling

- Patientverksamheten är basen i vårt arbete. På det sättet utgår vi i allra högsta grad från verkligheten när vi informerar och utbildar om våld mot kvinnor, säger Gun Heimer.

Kvinnor som utsätts eller har utsatts för misshandel eller sexuella övergrepp kommer förr eller senare i kontakt med hälso- och sjukvården.

- Polis, sociala myndigheter, kriminalvård osv. träffar en typ av misshandlade kvinnor. Till hälso- och sjukvården kommer alla typer av kvinnor. Vi möter också kvinnan vars man är läkare eller kommunalpolitiker. Rikskvinnocentrums styrka är vår erfarenhet, menar Gun Heimer.

Nationellt utbildningsuppdrag

RKC bedriver kontinuerligt utbildning av olika personalkategorier, främst i vården, men även av andra personer och instanser i samhället som möter kvinnor som utsatts för sexualiserat våld. Utbildning bedrivs både på regional och nationell nivå och innefattar strategisk planering, konkret kursuppläggning och medverkan som expertföreläsare.

- Kortfattat skulle man kunna säga att vi lär ut grunderna för att man ska kunna förstå våldets process. Att det handlar om attityd och värderingar. Vi lär ut vikten av att sätta omhändertagande och empati i första rummet, vi tar upp vikten av respekt och sekretess och att ha aktuella telefonnummer till hands.

Läkarens huvuduppgift är att dokumentera skador och skriva rättsintyg. En läkare som skriver ett

eller två rättsintyg under sin yrkeskarriär behöver en mall för att klara det. RKC har tagit fram en sådan mall och den sprids nu över hela landet.

- Dessutom behöver läkaren kunskap om själva spelet i rättssalen, att hon eller han kan kallas som vittne osv.

Bister verklighet på avdelningarna

Alla som arbetar inom hälso- och sjukvården gillar människor och har en slags grundempati. Därför gör sjukvårdspersonal ett ganska bra jobb när det gäller att dra sitt strå till stacken för att bekämpa och förebygga våld mot kvinnor, menar Gun Heimer.

- Däremot har personalen inte alltid möjlighet att arbeta som de skulle vilja i praktiken. Hur ofta kallas bakjouren in när en misshandlad kvinna kommer in? Utan personalresurser finns inte möjlighet att sitta ned och samtala. Enhetschefen måste stötta arbetet på fältet. Skicka inte in den yngste läkaren till henne. Se till att budgetera för videokameran så att skadorna går att dokumentera osv.

Siffror svart på vitt

Problemet är inte ett motstånd hos myndigheterna, utan en trötthet i organisationerna. Man är märkt av de ekonomiska nedskärningarna, menar Gun Heimer, som trots allt är optimistisk inför framtiden.

- Nästa steg är att ta fram siffror på vad kvinnomisshandeln kostar samhället. Myndigheternas verksamhet styrs till stor del av ekonomi. Vi måste svart på vitt kunna visa att det faktiskt är billigare att komplettera den akuta medicinska vården med psykosocialt behandlingsarbete.

- Att bli misshandlad eller sexuellt utnyttjad är en kränkning. Att bli osynliggjord eller att inte bli trodd är ytterligare en kränkning. Genom ökad kunskap och ökad samverkan mellan berörda myndigheter kan vi förändra attityder och fördomar och rädda livet på utsatta kvinnor.

Fakta i korthet

Enskilda nämndemän och även hela nämnder och tingsrätter har möjlighet att besöka verksamheten vid Rikskvinnocentrum, RKC, i Uppsala. Rikskvinnocentrum är en specialistenhet inom hälso- och sjukvården för kvinnor som utsatts för våldtäkt och misshandel. Verksamheten består av patientverksamhet och utveckling av modeller för omhändertagande, utbildning och information samt forskning och utveckling.

Varje termin anordnas allmänna informationsdagar. Om du är intresserad av att delta är du välkommen att höra av dig till Barbro Posse, informatör, tel. 018-66 27 93. Mer information hittar du även på www.uas.se.

Empati och respekt – viktiga redskap för vårdpersonal

Nämndemannan nr 1/2000

Hälso- och sjukvården har ett stort ansvar inte bara vad gäller medicinskt omhändertagande, dokumentation av skador och utfärdande av rättsintyg. Personalen måste också upptäcka när kvinnor far illa, även om de inte själva berättar något. För det krävs kunskap och på Södersjukhuset i Stockholm satsar man på att utbilda samtliga personalgrupper.

Till akutmottagningen kommer kvinnorna när de har skador som måste tas om hand. När misshandeln precis ägt rum är kvinnan rädd och upprörd.

- Hon vill ha hjälp och vård för sina skador. Det gör vårt jobb lättare än för många andra yrkesgrupper som möter de här kvinnorna, säger Gunilla Seflin, akutkurator på Södersjukhuset i Stockholm.

Kuratorer bistår med samtalsstöd, krisbearbetning, rådgivning och förmedling av kontakt med advokat, polis, socialtjänst m.m. Det händer att kvinnor vänder sig direkt till en kurator, men de flesta har gått via sjukvårdspersonalen på akutmottagningarna. De flesta akutmottagningar har inte egna kuratorer som Södersjukhuset.

Bred utbildningsinsats

SÖS arbetar mycket med handlingsprogram och utbildning för de nästan 200 personalgrupperna.

- Det handlar exempelvis om att lära sig förstå och upptäcka symptomen på kvinnomisshandel. Självmodersförsök eller mer diffusa psykosomatiska besvär kan vara tecken på misshandel eller sexuella övergrepp, berättar Gunilla Seflin. I handlingsprogram och utbildning betonas vikten av empati, respekt och att våga fråga.

- Om du vågar ställa frågan känner kvinnan att hon vågar berätta. Men det gäller hela tiden att visa respekt och inte pressa en människa som inte vill berätta, menar Gunilla Seflin.

Formuleringen ett försvar

- Lika viktigt är att du använder rätt ord. Det är oftast bättre att fråga om hon blivit slagen, än att fråga om hon blivit misshandlad. Ordet misshandlad har ofta en annan innebörd för kvinnan, förklarar Gunilla Seflin.

- Det är viktigt att känna till de psykologiska försvarsmekanismer som gör att många kvinnor förnekar att de faktiskt blir misshandlade av sina män. Många kvinnor gör om det som hänt till något annat. Jag ramlade i trappan eller halkade i badrummet är vanliga förklaringar.

Läkarens huvuduppgift när det gäller den här typen av patienter är att dokumentera skador och skriva ut rättsintyg, oerhört betydelsefullt men svårt utan tillräckliga kunskaper.

- Eftersom det är viktigt att nå läkargruppen har vi även haft föreläsning för läkarnas arbetsledare. Det har visat sig värdefullt också för att få legitimitet för vårt arbete, menar Gunilla Seflin.

Samverkansgrupper - ett viktigt steg på vägen

Hur ser då Gunilla Seflin på framtiden och möjligheterna att hjälpa utsatta kvinnor?

- Inom olika myndigheter måste vi försöka förstå varandras arbetssituation bättre. Kunskap om kvinnomisshandel inom berörda myndigheter ger ett bättre omhändertagande. Genom de samverkansgrupper som bildats tycker jag att vi tagit ett viktigt steg på vägen. Att ämnet kommit upp på agendan ute i samhället känns också positivt.

- Dina och mina fördomar påverkar ju samhällets värderingar.

Stora krav ställs på opartisk särbehandling i kvinnovåldsmål

Nämndemannen nr 2/2000

Här fortsätter artikelserien om kvinnovåld.

Denna gång handlar det bl.a. om svårigheterna att döma i mål i domstolarna som gäller just kvinnovåld.

Det kan låta paradoxalt, men domstolen är alltid opartisk och samtidigt bör domare och nämndemän bemöta den som blivit utsatt för våld inom en relation på ett annorlunda sätt än andra brottsoffer.

Ökande kunskaper om offerproblematik och domstolarnas uttryckliga huvuduppgift att objektivt värdera bevis, ställer allt högre krav på framför allt polisens bevisdokumentation, men även nämndemännens kunskaper om bevisvärdering i den här sortens mål.

Sedan mitten av 1980-talet har regeringen initierat upprepade storsatsningar för att komma till rätta med så kallat kvinnovåld eller relationsvåld som man också brukar kalla det. Bland berörda myndigheter, särskilt hos domstolarna, insåg man tidigt att polisens arbete var det viktigaste.

- Slog någon sin fru så var det inget polisen hade med att göra. Det hörde till familjelivet, som man sa. För inte så länge sedan var det den allmänna föreställningen i hela vårt samhälle. Tack och lov är det en attityd man lyckats bryta ned, säger Karl-Axel Bladh, lagman vid Gävle tingsrätt.

I domstolen är misshandeln av frun i slutändan, precis som andra brottmål, en bevisfråga. Åtalet bygger ofta bara på kvinnans berättelse. Det är då en mycket svår uppgift för rätten att värdera mannens och kvinnans berättelser.

Betydelsefullt bemötande

Därför är polisens arbete så viktigt. Polismännen i patrullbilarna är ofta de första myndighetspersoner en misshandlad kvinna möter. Deras bemötande av kvinnan kan bli avgörande för om ärendet kan gå vidare genom rättskedjan.

- Polismännen måste ta kvinnans berättelse på allvar. Får kvinnan förtroende för polisen vågar hon berätta. Polisen förstår vad som hänt och kan snabbt lämna över till åklagare så att förundersökningen kan inledas. Att dokumentera det som hänt är A och O och polisen måste påbörja det arbetet direkt på plats, förklarar Karl-Axel Bladh.

När den specifika problematiken kring kvinnomisshandel och relationsvåld började diskuteras, kände många inom domstolsväsendet att det blev svårare att hantera de här ärendena, menar Karl-Axel Bladh.

Lagändringar till stöd för kvinnorna

- Det ligger nära till hands att hamna i en slags konfliktsituation. Å ena sidan skall domstolen vara absolut opartisk, men å andra sidan skall vi bemöta och hantera dessa brottsoffer annorlunda. Det är ett nytt sätt att arbeta på för domstolarna.

Också lagstiftarna ställde upp på att kvinnor som utsatts för misshandel och sexuellt våld i nära relationer måste bemötas på ett annat sätt. Dessa har i dag rätt till målsägandebiträde och på en del håll i landet har man även infört s.k. vittnesstöd. Dessutom finns i dag möjlighet att undvika att konfrontera målsäganden och den åtalade.

- Polis och åklagare skall ta ställning för målsäganden och driva hennes sak, men domstolen skall vara opartisk och bara värdera bevisen. Vårt arbete kretsar hela tiden kring bevisfrågorna och värderingsproblematiken, poängterar Karl-Axel Bladh.

Upprördhet över förövare som undgår åtal och fällande domar bottnar ofast i okunskap om spelreglerna i en rättsal och den opartiska bevisvärderingen som ytterst handlar om rättssäkerhet för alla medborgare.

Svåra beslut

- Men vi nämndemän måste få större kunskap om den här stortens frågor. Vi får alldeles för lite utbildning. Vi gör det här för att vi vill göra en samhällsinsats, ersättningen är inte det viktiga. Därför vågar jag spetsa till det och säga att utbildning är viktigare än arvoden, säger Asta Rova, nämndeman i Bodens tingsrätt sedan nästan 20 år tillbaka.

Asta Rova menar att det är knepigt att släppa svåra mål som rör misshandel och sexuellt utnyttjande av kvinnor och barn. Frågan om man gjort rätt eller fel när man friar en åtalad i brist på tillräckliga bevis kan gnaga länge.

- Vi har förstås god hjälp av en erfaren och kunnig lagman. Vi analyserar och diskuterar de svåra målen länge, försöker hitta nya infallsvinklar och går igenom allt tills vi är överens.

- Det hindrar ändå inte att man som nämndeman ibland känner sig liten och maktlös. Bevisen måste ställa det utom allt tvivel att den åtalade verkligen är skyldig. För att kunna göra en korrekt bevisvärdering krävs erfarenhet och kunskap, säger Asta Rova.

Bättre bemötande i domstol

Mycket har hänt sedan ämnet blev regeringsärende och olika myndigheter på bredare front började samverka och se över sitt agerande i ärenden kopplade till familjevåld. Domstolarna kan enligt Karl-Axel Bladh bidra till en fortsatt positiv utveckling.

- Försvarsadvokaten framhåller ofta att kvinnan betett sig konstigt och använder det som argument för att ifrågasätta sanningshalten i hennes berättelse. Det är viktigt att domare och nämndemän har kunskap om offerproblematiken och varför kvinnor i den här situationen agerar annorlunda än andra brottsoffer. Först då kan vi bemöta dem på ett bra sätt.

- Vårt arbete handlar ytterst om bevisvärdering och då kommer jag tillbaka till vikten av polisens arbete och dokumentation av det som inträffat, säger Karl-Axel Bladh.

Frideborg stoppar våld mot kvinnor

Nämndemannen nr 2/2000

Kvinnovåldsprojektet Frideborg i Norrköping har sin upprinnelse i det tragiska Eketorpsmordet 1993. Polisen som kallats till platsen vände utanför ytterdörren eftersom allt verkade lugnt. På andra sidan dörren avled senare den svårt misshandlade kvinnan av sina skador. Mordet fick berörda myndigheter och organisationer att ta till krafttag och i dag har man hittat en framgångsrik metod för att hjälpa och stötta utsatta kvinnor och få männen att ändra sitt våldsbeteende.

Vad polismännen vid uttryckningen till Eketorp inte fick veta var att myndigheterna sedan tidigare kände till att kvinnan utsatts för allvarlig misshandel.

För myndigheterna i Norrköping blev behovet av bättre myndighetssamverkan och metoder för att minska våldet mot kvinnor uppenbara genom den tragiska händelsen.

- Samma år gjordes en studieresa till Duluth i USA. Vi tittade på den amerikanska polisens verksamhet och hur olika ideella organisationer arbetade med exempelvis skyddat boende och gruppverksamhet för aggressiva män, berättar Lars Jonsson, samordnare vid Frideborg i Norrköping.

Studiebesöken resulterade i en handlingsplan för Norrköpings polisdistrikt och i mars 1994 drog man igång projektet Frideborg. Projektet var det första i sitt slag i Sverige, eftersom man vände sig både till den utsatta kvinnan och den misshandlande mannen. Projektet var också unikt genom det omfattande samarbetet mellan socialtjänsten, frivården, polisen, sjukvården, åklagarmyndigheten och Kvinnohuset.

Efter två och ett halvt år visade en extern utvärdering, finansierad av Brottsoffermyndigheten, så goda resultat att projektet permanentades i januari 1997. Kostnaderna delas i dag mellan Kriminalvården, Socialtjänsten och Landstinget.

Målsättningen är att få samtliga berörda myndigheter och organisationer att agera på ett samordnat och konsekvent sätt. Utsatta kvinnor ska erbjudas stöd och hjälp och män som misshandlar ska erbjudas ett strukturerat behandlingsprogram för att ändra våldsbeteendet. Målsättningen är också att förmå fler kvinnor att anmäla misshandel och ge dem ett sådant stöd att de orkar medverka i och fullfölja den juridiska processen som en anmälan kan leda till.

I praktiken fungerar verksamheten så att en kvinnlig samordnare per telefon eller brev kontaktar alla kvinnor som anmält sin partner. Viktigt att påpeka är att det inte behöver finnas en polisanmälan i botten för att få hjälp. Även kvinnor som själva hör av sig till Frideborg kontaktas av samordaren.

Kvinnorna erbjuds förutom akut stöd på olika sätt också samtalstid, enskilt eller i grupp. Cirka hälften av de kvinnor som kontaktas tackar ja till någon form av hjälp.

En manlig samordnare kontakter på samma sätt de misstänkta männen och erbjuder gruppverksamhet. En viktig skillnad består dock i att alla män inte kontaktas, så som sker med alla kvinnor. Det saknas helt enkelt resurser för att ta hand om grava missbrukare eller de fall som kräver tolkhjälp. Männen erbjuds inte heller enskilt stöd.

- Vissa män har svårt att delta i gruppaktiviteter, men individuella samtal är en resursfråga. Alla är oerhört nervösa de första gångerna, men det har varit lättare än vi vågade hoppas att få männen att sitta ned och öppet samtala om sig själva och sitt beteende. Ungefär 20 procent av dem vi kontakter väljer att delta, berättar Lars Jonsson.

Grupperna är mycket blandade. Bland kvinnorna finns både de som anmält misshandeln och de som valt att avstå från anmälan. I mansgrupperna träffas män som är dömda och som deltar genom fängelsepermission, män som har s.k. kontraktsvård eller frivård och män som kanske brusat upp och slagit en enda gång.

- De här männen är inte bara ett kriminalvårdsproblem. Det är en försvinnande liten del av männen som blir anmälda och av dessa blir en liten grupp dömda. Det blir några månaders fängelsevistelse, men risken är sedan stor att det hela bara börjar om. Vi vet att fängelse inte hjälper dem, menar Lars Jonsson.

Lars Jonsson menar att det finns tydliga mönster och gemensamma drag hos männen. Ansvarsbefrielsen där ansvaret förläggs utanför det egna jaget, hos kvinnan, chefen eller spriten är typiskt. Osäkerhet och dåligt självförtroende finns hos nästan alla. Cirka hälften av männen som deltagit i Frideborgs gruppverksamhet har som barn själva blivit slagna eller upplevt hur pappan misshandlat mamman.

- Intellectuellt vet de flesta att det är fel att slå en kvinna. Vår metod går ut på att få männen att inse att det är det egna beteendet som är problemet, att de själva kontrollerar och ansvarar för sina handlingar.

- Vi jobbar mycket med att få männen att få kontakt med sina känslor. Många av dem har bara kunnat prata med en enda människa, kvinnan. Rädslan att hon ska försvinna utlöser kontrollbehovet som i sin tur leder till de fysiska, psykiska eller sexuella övergreppen.

- Vi vet att de flesta av de sammanlagt 150 män som fått hjälp inom Frideborgsprojektet faktiskt slutat använda våld. Vår metod fungerar även om en liten del naturligtvis återfaller, säger Lars Jonsson.

Kvinnojourerna - frivilligorganisationer med spetskompetens

Nämndemannen nr 3/2000

– Alla nämndemän borde samtala med kvinnojourer! Efter drygt 20 års arbete där vi dagligen mött utsatta kvinnor har vi en unik erfarenhet och kompetens. Låt kvinnojourerna bli en resursbank att ösa ur, i stället för att som idag betrakta oss lite grann von oben eller som utbildade och rabiata manshatare!

Det säger Angela Beausang, ordförande i ROKS, Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige.

- Omvärlden reagerar ofta med skepsis när en kvinna plötsligt berättar att hon misshandlats. Förstagångsanmälningar som beskriver en brutal misshandel eller mångårig terror, möts med mistroende om man saknar kunskap om vad våldet beror på och vad som händer med en kvinna som misshandlas av någon närstående, menar Angela Beausang.

- Att de här männen inte finns i kriminalregistret sedan tidigare är typiskt för just den här sortens brott. En kvinna som anmäler sin man för misshandel befinner sig i en livsfarlig situation. Hon lever under en nästan omänsklig press - tänk om han verkställer sina hot nu när jag trotsar honom?

De första kvinnojourerna i Sverige bildades under slutet av 70-talet. Det började i liten skala med mindre grupper av kvinnor som försökte hjälpa utsatta medsystrar. När kvinnojourerna så småningom etablerats över hela landet bildades ROKS, Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige.

- Lite förenklat sysslar de lokala kvinnojourerna med skadeeliminering genom att låta den utsatta kvinnans omedelbara behov stå i centrum, medan ROKS genom opinionsbildande och kunskapsgenererande arbete försöker förändra samhället så att skadorna inte ska behöva uppstå, förklarar Angela Beausang.

Sedan 1996 har Sveriges kvinnojourer två riksorganisationer. Sveriges Kvinnojourers Riksförbund, SKR, bildades då som en avknoppning till ROKS. En av huvudorsakerna till detta var att man inom SKR ville driva också frågor specifikt kring de drabbade barnen.

Inte samma resurser överallt

Verksamheten finansieras av respektive kommun, men bygger till största delen på ideellt arbete. Som exempel kan nämnas att ROKS´ drygt 120 jourer bara har sammanlagt 66 anställda. Ett mindre statligt bidrag utgår till riksorganisationerna. År 2000 delade de två riksorganisationerna på cirka 10 miljoner kronor.

Långt ifrån alla kommuner har en kvinnojour. Vissa kommuner som saknar jour lämnar bidrag så att den som behöver kan söka hjälp i grannkommunen. Genom att det är upp till varje kommun att själv välja om man vill finansiera en kvinnojour eller inte, ser resurserna väldigt olika ut i olika kommuner.

Utbildning högprioriterat

- Kvinnojourerna sitter på spetskompetens, men i stället för att betrakta oss som en resursbank är många snabba att påpeka att vi är utbildade, rabiata manshatare. Vi kan fungera som ett bollplank i utbildningsfrågor. Det är så oerhört viktigt att vi inte fortsätter sprida fördomar kring våld mot kvinnor. Genom erfarenheterna från jourerna kan vi berätta hur verkligheten ser ut.

Angela Beausang menar att alla inblandade snabbt måste ta tag i utbildningsfrågan. Makthavare och beslutsfattare inom utbildningsväsendet har en viktig uppgift. Kunskaperna kring sexualiserat våld och våld som ett sätt att utöva makt, måste integreras i utbildningen för alla yrkesgrupper som över huvud taget har med människor att göra.

Omvärlden med medier och journalister har också ett ansvar, menar Beausang. Genom att skildra våld mot kvinnor så som det verkligen ser ut, får utsatta kvinnor en bild som de kan identifiera sig med, en bild som bekräftar henne och hennes situation.

- Förmedla att våldet förekommer i alla samhällsklasser - i välutbildade akademikerhem, i fina advokatfamiljer, i Anderssons idylliska torp i Småland och bland nämndemän!
Visst finns det offer som är prostituerade och gärningsmän som är alkoholister, men poängen är att inte fastna i en schablonbild. Det förekommer precis överallt, i alla socialgrupper, i alla landsändar.

För domare och nämndemän gäller det att inte komma in i rättssalen med fördomar. Är mannen invandrare heter det ofta att våldet är kulturellt betingat, är han alkoholist är misshandeln en fyllegrej och så vidare, menar Angela Beausang.

- Vi pratar om brottslingar som får sitta kvar på brottsplatsen, medan offren tvingas fly. Sätt ett straffvärde på brottet och se det bara som den kriminella handling det är, säger Angela Beausang.

Samverkan också mellan frivilligorganisationerna

Nämndemannen nr 3/2000

Brottsofferjourernas Riksförbund, BOJ, håller tillsammans med Sveriges Kvinnojourers Riksförbund, SKR, på att ta fram ett gemensamt utbildningsmaterial kring våld mot kvinnor.

Studiematerialet, som beräknas ligga färdigt efter årskiftet, kommer att användas i utbildningen av brottsofferjourernas stödpersoner och kvinnojourernas kontaktkvinnor.

- Genom samarbetet tillvaratar vi varandras kompetenser. Brottsofferjourerna har lång erfarenhet av att stödja brottsoffer.
- Utsatta kvinnor är den främsta målgruppen vi stödjer och vi kan exempelvis dela med oss av vår långa erfarenhet av själva rättsprocessen, säger Eva Larsson, utbildningssekreterare och för närvarande vikarierande förbundssekreterare i BOJ.

Utbildningsmaterialet är gemensamt men kommer att fungera som grundmaterial för SKR:s kvinnojourer och som fördjupningsmaterial för brottsofferjourerna. Utbildningen kommer att bedrivas i studiecirkelform eller i form av intensivare helgkurser.

Kursmaterialet innehåller bl.a. avsnitt om bemötande och kommunikation, olika förklarings- och forskarteorier, utsatta barns situation, rättsprocessen och olika myndigheters ansvarsområden och arbetssätt.

Utbildas tillsammans

- På orter där det är möjligt är det tänkt att brottsofferjourer och kvinnojourer ska kunna gå samman och köra en gemensam utbildning, något som jag tror kan bli mycket givande.

Utbildningsmaterialet avslutas med ett kapitel som vi kallar just Samverkan. Samverkan inte bara mellan myndigheter, utan också mellan olika frivilligorganisationer känns angeläget, menar Eva Larsson.

Samarbetet mellan BOJ och SKR har resulterat i att organisationerna även gått samman och gemensamt ansökt om ekonomiskt stöd från Brottsoffermyndigheten. På så sätt har man kunnat finansiera utbildningsprojektet och också en rad gemensamma konferenser.

Riksförbundets verksamhet finansieras av Brottsoffermyndigheten, medan de lokala jourernas verksamhet finansieras av respektive kommun.

Totalt finns 110 lokala brottsofferjourer från Ystad i söder till Dorotea i norr. Av dessa har endast ett 30-tal anställda assistenter.

- Går det mesta av tiden åt till att jaga pengar påverkas självklart kärnverksamheten negativt. Ekonomin är ett problem för alla frivilligorganisationer.

- Här är vi ändå lyckligt lottade och får i stort sett det ekonomiska stöd vi begär, berättar Lars Larsson, brottsofferassistent vid brottsofferjouren i Stockholmspolisens norrortsdistrikt.

Gemensam jour i fem kommuner

Kommunerna Sigtuna, Upplands Väsby, Sollentuna, Järfälla och Upplands Bro bildar tillsammans det som kallas Stockholmspolisens norrortsdistrikt.

För att underlätta det viktiga samarbetet med polismyndigheten, har de fem kommunerna enats om en gemensam brottsofferjour. Varje kommun har egna stödpersoner.

- Vårt samarbete med polisen fungerar på det här sättet mycket bra. Vi kan undvika att ärenden faller mellan stolarna. På det här sättet är det också lättare att skapa sig en korrekt bild över situationen och hur behoven ser ut.

- När vi får in anmälningarna kontaktar vi alla kvinnor, förträdesvis per telefon, men även brevledes. Vi är noggranna med att bara kontakta kvinnan på adresser där vi vet att mannen inte uppehåller sig, berättar Lars Larsson.

En stödperson följer upp den inledande kontakten och försöker ta reda på vad kvinnan behöver hjälp med. Det kan exempelvis handla om att förmedla kontakter till bostadsföretag om kvinnan behöver en ny bostad. Behövs akut skyddat boende kontaktas kvinnojourerna.

- Vi följer upp alla fall för att se om mannen grips. Vi kan förmedla kontakt med en jurist som kan hjälpa till och besvara frågor som hur mycket man kan begära i ersättning av sitt försäkringsbolag. Vid en eventuell rättegång ser vi till att kvinnan får ett målsägandebiträde. Också stödpersonerna är med vid en eventuell rättegång.

Många av fallen får följdhistorier i form av vårdnadstvister. Stödpersonen kan då se till att mamman får kontakt med PBU, Öppen Psykiatrisk barn- och ungdomsvård.

- Vi får absolut inte bli några amatörpsykologer, där drar vi en skarp gräns. Umgängstvister är inget brott i sig och vår uppgift är att stödja brottsoffer, det är viktigt att påängtera.

Däremot jobbar vi efter principen att har man sagt A får man säga B. Vi finns kvar och stöttar så länge kvinnan vill, vilket kan vara allt från ett par veckor till flera år, påpekar Lars Larsson.

Se till det faktiska brottet - sluta särbehandla våld mot kvinnor

Nämndemannen nr 3/2000

Rädslan för att inte kunna göra objektiva bedömningar när det gäller våldsbrott mot kvinnor kan resultera i det motsatta – att domstolen styrs av känslor och inte ser till den faktiska brottshandlingen.

Det menar Kristina Jernberg, själv nämndeman och tillika förbundssekreterare inom Sveriges Kvinnojourers Riksförbund, SKR.

Som nämndeman i Nyköpings tingsrätt och aktiv inom SKR, har Kristina Jernberg många gånger reflekterat över våldsbrott mot kvinnor och hur domare och nämndemän reagerar inför dessa i domstol.

- Många talar om svårigheterna med att ord står mot ord i de här fallen, men det är ju normalt i en rättssak, menar Kristina Jernberg.

- Det finns definitivt en välvilja inom rättsväsendet. Man vill förstå och man vill att domsluten ska bli korrekta. Däremot tycks det som om alla blir rädda för att känslorna ska ta över så fort barn och kvinnor är inblandade.

Rädslan kläs i ord som ”Vi måste värna objektiviteten”. Risken är att man laddar de här brotten med något mer än den faktiska brottshandlingen.

Förrådiska fördomar

Det finns mycket fördomar när det gäller våldsbrott mot kvinnor och det gör att domare och nämndemän inte ser brottet bara som den kriminella handling det är. I stället hamnar mannens och kvinnans relation i fokus och det blir diskussion kring mannen och kvinnan och deras relation, menar Kristina Jernberg.

- Det förekommer att kvinnan och mannen uppträder som ett förälskat par i rätten. Då heter det ofta att vi ska ”hjälpa” paret genom att sänka straffet. Jag menar att vi bör bortse från relationen och endast se till det brott som begåtts, säger Kristina Jernberg.

En bidragande orsak till fördomarna kan enligt Jernberg vara att det saknas en allmän kunskap om hur våldet mot kvinnor egentligen ser ut. Hon beskriver hur hon en augustikväll på väg hem från sitt kontorsrum i en av kvinnojourernas lokaler fick en ögonblicksbild som etsat sig fast.

- Som flyktingar stod de, mamman och hennes tre barn. Väntade tätt, tätt tillsammans på att bli insläppta. Det allra nödvändigaste i ett par plastkassar.

- Plötsligt hör de ljuden av någon därinne på andra sidan den stängda porten. När jag slår upp dörren möts jag av blickarna hos fyra människor på flykt - vädjan om hjälp och hoppet som tänds i deras ögon.

- Vi måste bli bättre på att ta till oss bilden av hur våld mot kvinnor ser ut i verkligheten om vi inte ska fastna i alla de där föreställningarna. Det är oerhört viktigt för domare och nämndemän som vill göra objektiva bedömningar och inte agera utifrån vare sig känslor eller fördomar.

Varje år anmäls cirka 20.000 misshandelsbrott mot kvinnor. Det är endast en liten del av alla misshandelsfall som kommer till rättsväsendets kännedom.

1982 när lagen ändrades och våld mot kvinnor började falla under allmänt åtal menade många att samhället inte hade i människors hem att göra. Män skulle stup i kvarten falskeligen anklagas för misshandel menade många.

- Så blev det inte alls. Kvinnor har en mycket låg benägenhet att anmäla den här typen av brott. Anmälningens benägenheten har ökat, men antalet anmälningar är fortfarande få i förhållande till antalet brott.

- Tittar man vidare på diskrepansen mellan antalet anmälningar och antalet åtal är det tydligt att det finns mycket att göra när det gäller utredning och bevisföringen i de här målen, menar Kristina Jernberg.

I rätten är domare och nämndemän beroende av polisutredningen och de enskilda polismännens arbete och så måste det förbli, menar Kristina Jernberg.

Vill värna objektiviteten

- Jag har varit med om ett fall där polisen mycket detaljerat tecknat ned kvinnans och mannens berättelse direkt på plats.

- Poliserna beskrev tillhygget som använts vid misshandeln mycket noggrant och dokumenterade såväl kvinnans skador som platsen där misshandeln ägt rum mycket noga.

- Så önskar jag att varje enskilt fall av kvinnomisshandel hanteras. En så tydlig dokumentation av bevismaterialet hör till ovanligheterna. Min poäng är inte att dessa brott bör särbehandlas, utan att vår rädsla för just särbehandling gör att det faktiskt är precis vad som sker, menar Kristina Jernberg.

Män mot kvinnovåld

Manliga nätverket är namnet på ännu en frivilligorganisation som också arbetar för att bekämpa våld mot kvinnor, men som vi av utrymmesskäl inte kunnat ta upp i våra artiklar. Läs mer om Manliga nätverket på hemsidan www.man-net.nu.

Hur ställer sig mansjourerna till våld mot kvinnor?

Det har stormat rejält inom Sveriges Mansjourers Riksförbund, SMR. Enligt förbundets nyttillträdde ordförande var en av huvudorsakerna till stridigheterna, som kulminerade under fjolåret med Stockholmsjournens utträde ur riksorganisationen, just frågan om våld mot kvinnor. I dag har SMR både en ny styrelse och en ny inriktning.

Enligt ordföranden är frågan om hur SMR kan bidra för att bekämpa våld mot kvinnor en prioriterad fråga för den nya styrelsen som mycket bestämt tar avstånd från våld i alla former.

- Vi ska absolut inte sticka under stol med att SMR tidigare inte varit aktiv i den här frågan. Det är till och med så illa att det fanns personer i den tidigare styrelsen som faktiskt stödde våld mot kvinnor i vissa situationer och som absolut inte ville att riksorganisationen kategoriskt skulle ta

avstånd från misshandel och hot mot kvinnor, berättar Olle Hammarberg, nyttillträdd ordförande för SMR.

SMR består av en sammanslutning självständiga föreningar med egna stadgar, föreningar som alltså inte är lokalavdelningar till riksorganisationen. Detta gör att det finns mansjourer som arbetar aktivt för att bekämpa våld mot kvinnor och som samarbetar nära den lokala kvinnojouren, medan det också finns jourer som inte anser att frågan om våld mot kvinnor rymms inom den egna verksamheten.

Hur behandlar vi kvinnor som misshandlats?

DV-konferens om kvinnovåld

Under hösten 2000 anordnade DV vid flera tillfällen en utbildningsdag för domstolspersonal om våld mot kvinnor. Utbildningsdagarna har ägt rum i Jönköping, Göteborg, Stockholm, Sundsvall, Umeå och Malmö, och samlat totalt 250 deltagare. Vid utbildningsdagarna har olika delar av rättsväsendet presenterat sina erfarenheter av frågorna om betmötande av den misshandlade kvinnan och åtgärdsprogram m.m. för förövaren, ofta maken eller sambon som slår. Som föreläsare deltog bl.a. representanter för Rikskvinnocentrum (RKC) vid Akademiska sjukhuset i Uppsala samt åklagare, polis och kriminalvård.

Samarbete inom rättsväsendet viktigt

Kvinnor som utsatts för våld i en relation (make, sambo, f.d. make etc.) känner sig kränkta. De kan dessutom vara både fysiskt skadade och psykiskt påverkade. Än mer påverkade känner de sig när de inför domstolen måste återuppleva våldet och sitta öga mot öga med våldsverkaren. Det är därför viktigt att domaren, åklagaren, advokaten och andra medverkande i rättegången har kunskap om kvinnornas/brottsoffrens reaktioner och kan bemöta kvinnorna på ett sätt som gör att de inte känner än större skuld. Ett samarbete mellan alla berörda instanser vad gäller utbildning och information är mycket viktigt.

Gun Heimer, överläkare och docent vid Akademiska sjukhuset i Uppsala och chef för RKC, inledde utbildningsdagen i Malmö med ett avsnitt om orsakerna till mäns våld mot kvinnor och de reaktionsmönster som kan noteras. RKC inrättades 1995 inom kvinnokliniken på Akademiska sjukhuset i Uppsala och sysslar med forskning, utveckling, utbildning och information. Centrat samarbetar med flera samhälls- och frivilligorganisationer samt med allmänsjukvården och BVC, polis och socialtjänst. RKC arbetar också med telefonrådgivning och akutmottagning dygnet runt och har vårdplatser dit misshandlade kvinnor kan komma och även få ta med sina barn.

- Problemet med misshandlade kvinnor i vårt samhälle är stort och ändå är det bara en liten, liten del av alla män som blir misshandlare, säger Gun Heimer. En undersökning av de kvinnomisshandelsbrott som inträffade under 1999 i Uppsala och som kom till RKC:s kännedom visade att misshandlaren ofta är en väletablerad man som fungerar väl i sin yrkesroll och aldrig förekommit i kriminalregistret.

- Ett visst mått av hälso- och sjukvårdsinformation behöver införas i juristutbildningen, menar Gun Heimer, som också anser att det är viktigt hur ett rättsintyg är utformat. En läkare som mycket sällan utformar ett rättsintyg behöver information för att intyget skall innehålla nödvändiga uppgifter och vara utformat på ett korrekt sätt. De som ska hantera rättsintyget behöver förstås också vara insatta i hur dessa utformas och vad de bör innehålla.

RKC har tagit fram en informationsskrift – Kvinnor utsatta för sexualiserat våld – som i första hand vänder sig till den sjukvårdspersonal som kommer i kontakt med en misshandlad eller

våldtagen kvinna. Skriften är dock utmärkt också som information till andra som kommer i kontakt med misshandlade och/eller våldtagna kvinnor eller som ska hantera ett rättsintyg.

Annika Björk, utbildare vid RKC, redogjorde för kännetecken på en kvinnomisshandel:

- misshandeln sker oftast i en nära relation
- den sker som regel inomhus
- förövaren är bekant med offret
- misshandeln kan vara såväl fysisk som psykisk, samtidigt eller var för sig
- kvinnan/offret tar ofta på sig skulden för misshandeln och vill därför inte anmäla förövaren.

Det handlar mycket om våra attityder

framhöll Marianne Ny, åklagare vid 3:e åklagarkammaren i Malmö. Våldet som riktar sig mot kvinnor i nära relationer utgör bara en liten del i rättsväsendets uppgift att beivra och förebygga brott i samhället.

Väntetiderna hos olika instanser är långa för de utsatta kvinnorna och påverkar hela ärendehanteringens negativt. Minnesbilder försämrats, känslor sjunker undan och flera kvinnor har under väntetiden hunnit ta upp förhållandet med den misshandlande mannen på nytt.

Målsägandebiträdet har en viktig funktion i den här typen av mål som stöd och hjälp åt den utsatta kvinnan. Det är också viktigt att atmosfären i vid domstolsförhandlingen är lugn och att rätten ger sig tid att lyssna. Språkanvändning, tonlägen och kroppsspråk är viktigt för att den utsatta kvinnan skall känna att en förtroendeingivande stämning råder i rättssalen.

Gråt hör i ihop med de minnesbilder och känslor som väcks till liv när kvinnan ska återberätta händelserna. Det är viktigt att ordföranden inte avbryter eller är tillrättavisande utan lugnt och försiktigt försöker komma vidare. Med starka känslor och minnen som väcks till liv kan en kvalitativt bra berättelse bli resultatet, om kvinnan ges tid och möjlighet att uttrycka sig i ord och känslor.

Eslövsprojektet

Barbro Alm, Polismyndigheten i Malmö, familjevårdsenheten, och Bo Albrektsson, 1:a åklagarkammaren i Malmö, presenterade det s.k. Eslövsprojektet och redogjorde bl.a. för de nya arbetsmetoder som prövats inom projektet. Projektet inleddes 1995 och innebär att den misshandlade kvinnan – efter samtycke – filmas med en videokamera redan vid polisförhöret. Med hjälp av video dokumenteras alla synliga skador. Detta används sedan av andra instanser, som då kan vidta en snabbare utredning. Under hela utredningstiden hålls kontakt med den misshandlade kvinnan. Ett nätverk bestående av socialförvaltning, kvinnojour, brottsofferjour och sjukvård bistår med stöd och hjälp åt kvinnan och eventuella barn. Eslövs tingsrätt liksom Hovrätten över Skåne och Blekinge har positiva erfarenheter av detta sätt att arbeta.

Kriminalvården arbetar med Fredman

Kriminalvården i Malmö driver projektet Fredman, ett påverkansprogram för den misshandlande mannen.

- Det är viktigt med påverkansprogram, framhöll kriminalvårdsrepresentanterna Åsa Jansson och Birgitta Larsson. Alla kan påverkas och förändra sitt beteende, menar de. De som får ett kort straff för kvinnomisshandel deltar i kriminalvårdens allmänna programverksamhet. Övriga bör tas om hand i ett särskilt påverkansprogram som föreskrivs pågå under t.ex. ett år och alltså inte

har någon form av frivillighet. Om kriminalvården tar hand om mannen och lär honom hur han ska fungera socialt, tvingas inte kvinnan och barnen att "fly" från bostadsort, familj och vänner för att undkomma en eventuell ny misshandel.

Peter Sundström, som bl.a. lett utbildningsdagen i Malmö ansåg att utbildningsdagen ger en allsidig och i många delar tankeväckande belysning av problemen kring våld riktat mot kvinnor. - Den ger också en ökad förståelse för offrens reaktioner och förhållande till sina gärningsmän. Som domare tycker jag att de nya metoderna för att säkra bevisning, som använts i Eslövsprojektet, verkar ha ett sådant värde att de bör prövas i en mer allmän omfattning.

Janita Frödén

Deltagare vid utbildningsdagen i Malmö

Brottsoffermyndigheten
Gudrun Nordborg, september 2000

Bilagor

Förslag på litteratur och film

Bilagan har disponerats så att den först ger exempel på vad som kan vara lämpliga baskunskaper om mäns våld mot kvinnor och barn. Det fjärde avsnittet innehåller möjlig fördjupningslitteratur, medan det femte och sjätte avser skönlitteratur respektive film och video. Möjligheten att få följa olika förlopp och känslreaktioner genom personligt färgade skildringar i text eller bild kan ge ovärderliga komplement till facklitteraturen och bidra till en djupare förståelse av den.

1. Baskunskaper - Kvinnofrid

Bland texter som kan rekommenderas som introduktion till temat Kvinnofrid finns först en grupp publikationer som enkelt kan ingå i en utbildningsmapp. De tre först nämnda speglar arbetet på temat i Sverige, inom EU respektive internationellt inom FN. Samtliga kan beställas utan kostnad.

De följande referenserna är de offentliga publikationer som beskriver bakgrunder och syften med den svenska Kvinnofridsreformen. Dessa kan väl förtjäna att bli lästa i sin helhet, men här ges förslag på några centrala avsnitt. Det offentliga trycket får kopieras och mångfaldigas utan särskilt tillstånd och utan avgift. Också dessa bör därmed kunna erbjudas kursdeltagarna.

1.1 Utbildningsmapp

Kvinnofrid. Magasin om regeringens propositionen om våld mot kvinnor. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet i samarbete med Justitie- och Socialdepartementet.

- Magasinet innehåller bakgrundsfakta och korta intervjuer med bl.a. forskare och representanter för olika yrkesgrupper samt kvinnojourerna och Manscentrum (28 sid). Det beställs från Näringsdepartementet, tel: 08- 405 10 00, fax: 08- 24 71 52.

Bryt tystnaden. Europeisk kampanj mot våld i hemmet. 2000. Luxemburg: Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer.

- Häftet visar frågor om våld i hemmet också finns på EU:s politiska dagordning, återger data och ett antal konkreta rekommendationer (15 sid). Det kan beställas från Europeiska kommissionens representationskontor, tel: 08-56 24 44 11, fax: 08-56 24 44 12.

Kvinnans rättigheter. Utrikesdepartementet: UDinfo juni 1999.

- Häftet innehåller en beskrivning av arbete på FN-nivå för kvinnors mänskliga rättigheter inklusive arbete mot våld mot kvinnor, aktuella frågor och Sveriges hållning. Här återges också två angelägna FN-dokument, Kvinnokonventionen från 1979 och deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor från 1993 (sid 53). Häftet kan beställas från Utrikesdepartementet, Informationsbyrån, tel: 08 405 10 00, fax: 08- 723 11 76.

1.2. Offentligt tryck

Regeringens proposition 1997/98:55 **Kvinnofrid.**

- Kapitel 4 – 6 med rubrikerna Allmänna utgångspunkter (s 20-24), Ett internationellt respektive (s 24-30) samt Våldets omfattning (s 20-35), Kapitel 21 med Författningskommentarer (s 131-142).

Regeringens proposition 1998/99:145 **Ändring av fridskränkingsbrotten.**

- En mycket kort proposition för att tydliggöra lagtexten angående fridskränkingsbrotten. Författningskommentaren på s 13.

- Kvinnovåldskommissionens omfattande betänkande som bland annat föreslog införandet av "kvinnofridsbrott". De kapitel som är av särskilt intresse i del A är dels kapitel 4 Något om bakgrunden till våld mot kvinnor (s 93-109) och kapitel 15 Barn i misshandelsmiljöer (s 363-375).
- Utredningens del B innehåller förutom ett antal internationella dokument bland annat en rapport Katarina Eriksson om en undersökning på Kvinnovåldskommissionens uppdrag rubricerad "Motsträvighet som anomali i rättsväsendet. Poliser och åklagare om kvinnomisshandel" (s 81-160) som kan mana till eftertanke beträffande såväl privat som professionellt vanliga reaktioner långt utanför de angivna yrkesgrupperna. Texten är ganska lång. Sammanfattningen (s 152-157) är ett alternativ.

1.3 Andra kunskapskällor

För att tränga in i mekanismerna bakom den komplicerade problematiken med våld mot kvinnor föreslås dessutom nedanstående publikationer. Flera av dem har skrivits av författare som redan introducerats i texterna ovan. Andra dokumentationer visar på de fortsatt ojämställda livsvillkoren för kvinnor och män i Sverige, med över- och underordning i många avseenden.

Först två relativt korta publikationer som båda har fått stort genomslag teoretiskt och praktiskt inom många professioner, liksom för många kvinnor som utsatts för våld:

- Lundgren, Eva *Våldets normaliseringsprocess: två parter – två strategier*. Stockholm: Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige, ROKS (Särtryck ur JÄMFO:s rapport *Kvinnomisshandel* nr14 1989 som är slutsåld).
- Jeffner, Stina *Kvinnojourkunskap*. Stockholm: Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige, ROKS (Ursprungligen publicerad av Folkhälsoinstitutet i en upplaga som är slutsåld).

Därefter en antologi som dokumenterar en konferens anordnad av Brottsförebyggande rådet (BRÅ) och Forskningsrådsnämnden (FRN) där forskare från såväl Sverige som andra länder bidrar med angelägen kunskap:

- Brottsförebyggande rådet 1997, *Våld mot kvinnor*. BRÅ 1997:2.

Och den bok på svenska som i vart fall hittills bäst och bredast belyser mäns våld mot kvinnor i nära relationer:

- Eliasson, Mona 1997, *Mäns våld mot kvinnor. En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*. Stockholm: Natur och kultur.

Ytterligare en bok är värd en stark rekommendation. Det är en delvis omarbetad akademisk avhandling i sociologi, som inleds med konkreta lästips av författaren. Den handlar om ungdomars förståelse av våldtäkt, men väcker frågor långt utanför ungdomsgruppen om kärlek, heterosexualitet, förhandlingsutrymme och kulturella koder:

- Jeffner, Stina 1998 *Liksom våldtäkt, typ...Om ungdomars förståelse av våldtäkt*. Stockholm: Brevskolan.

För att belysa det allmänna jämställdhetsläget i Sverige med rådande värderingar av kvinnligt och manligt samt ge statistiska data rekommenderas en intressant avhandling, som även publicerats i populär pocketutgåva, SCB:s statistikhäfte om just jämställdhet och Kvinnomaktutredningens slutbetänkande.

- Holmberg, Carin 1993, *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Göteborg: Anamma samt 1995 Stockholm: Mån-pocket.
- SCB 2000 *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2000*. Statistiska centralbyrån.
- SOU 1998:6 *Ty makten är din...* Kvinnomaktsutredningens betänkande.

1.4 Tidskrifter

Det finns också ett antal tidskrifter som erbjuder prenumeration utan kostnad för både arbetsplatser och privatpersoner. De två första har lättsamma texter och den tredje är mer riktad till akademiker, men ändå populärvetenskapligt hållen. I samtliga finner man information om aktuell debatt, forskning, konferenser m.m.

- *Genus*, utgiven av Internationella sekretariatet för genusforskning, Göteborg. Prenumeration: Nätverkstan Ekonomitjänst, tel: 031-743 99 05, fax: 031-743 99 06, e-post: ekonomitjanst@natverkstan.se
- *Jämsides*, utgiven av Jämställdhetsombudsmannen: JämO:s publikationstjänst, c/o Liber Distribution/Direkt, 162 89 Stockholm.
- *Nytt fra NIKK*, utgiven av Nordisk Institutt for kvinne- og kjønnsforskning – finansierat av Nordiska ministerrådet – och under senare tid med allt tydligare inslag från den framväxande mansforskningen. NIKK, Universitetet i Oslo, PB 11 56 Blindern, NO-0317 Oslo, Norge. Tel: +47 22 85 89 21, e-post: nikk@nikk.uio.no.

2. Baskunskaper – Barnfrid

Bland texter som kan rekommenderas som allmän introduktion till temat Barnfrid, som ibland finns integrerat i texterna ovan, finns också material som relativt enkelt kan ingå i en utbildningsmapp, nämligen Barnkonventionen och kopior av offentligt tryck.

2.1 Utbildningsmapp

- Utrikesdepartementet 1999, *Mänskliga rättigheter, Konventionen om barnets rättigheter*. UDinfo oktober 1999.

Häftet innehåller en beskrivning av arbete på FN-nivå för barns mänskliga rättigheter och återger Barnkonventionen från 1989, som även angår skydd mot våld och övergrepp i hemmet. (61 sid) Häftet kan beställas från Utrikesdepartementet, Informationsbyrån, tel: 08 405 10 00, fax: 08- 723 11 76.

2.2 Offentligt tryck

- Regeringens proposition 1997/98:55 *Kvinnofrid*, särskilt s 41-42 om barn i misshandelsmiljöer, s 79 som markerar att fridskränkingsbrottet även avser att omfatta barn, s 92-94 angående våldtäkt mot barn, s 96-100 om könsstympning.
- SOU 1995:60 *Kvinnofrid*, kapitel 15 "Barn i misshandelsmiljöer", s 363-375.
- SOU 2000:42 *Barnmisshandel*: polisens och åklagarens handläggningstider och arbetsmetoder. Delbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel.

2.3 Andra kunskapskällor

- Arnell, Ami och Ekbohm, Inger 1999, *"och han sparkade mamma..." – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Barnombudsmannen 2000 *Barndom pågår*. Rapport från barnens myndighet. Stockholm: Barnombudsmannen.

- Barnens rätt i samhället 2000 *BRIS-rapporten Samtal till BRIS stödtelefoner 1999*. Stockholm: BRIS.
- Diesen, Christian & Sutorius, Helena 1999, *Sexuella övergrepp mot barn. Den rättsliga hanteringen*. Socialstyrelsen, Expertrapport Artikelnr: 1999-36-003.
- Hindberg, Barbro 1997 *Barnmisshandel*. Stockholm: Rädda Barnen
- Rädda Barnen 1999 *Bokslut; de första 10 åren med Barnkonventionen i Sverige*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Svedin, Göran & Back, Kristina 1996, *Barn som inte berättar*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Weinehall, Katarina, 1997, *Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet*. Akademiska avhandlingar vid Pedagogiska institutionen, Umeå universitet nr 45.

3. Fördjupning

- Adell, Gunnar *Säkerhet och skydd för bevispersoner: en rapport*. Stockholm: Riksåklagaren 1995 (Metodfrågor 1995:2).
- Adell, Gunnar *Säkerhet och skydd för bevispersoner: åtgärds katalog*. Stockholm: Riksåklagaren 1997 (Metodfrågor 1997:1).
- Ambjörnson, Ronny 1999 *Mansmyter: James Bond, Don Juan, Tarzan och andra grabbar*. Stockholm: Ordfront.
- Asp, Petter 1999 "Nödvärnsrätten i kvinnoperspektiv", Granström, Görel (red) 1999 *Lika inför lagen?* Uppsala: Iustus Förlag, s 85-108.
- Bergenheim, Åsa 1992 "Sexualitetens manliga ansikte", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 4 1992, s 22-43.
- Björk, Nina 1996 *Under det rosa täcket*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Brottsförebyggande Rådet 1997 *Våld mot kvinnor*. BRÅ 1997:2. Stockholm: BRÅ.
- Björnberg, Ulla m.fl. (red) 1994 *Janus & genus*. Brombergs.
- Brandtsaeter, Mariane C & Widerberg, Karin (red) 1992 *Sex i arbeid(et)*. Oslo: Tiden norsk forlag.
- Christianson, Sven-Åke, 2 uppl 1996 *Traumatiska minnen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Christianson, Sven-Åke (red) 1996 *Rättspsykologi*. Stockholm: Natur och kultur.
- Christianson, Sven-Åke och Wentz, Görel 1996, *Brott och minne*. Stockholm: Natur och kultur.
- Christianson, Sven-Åke m fl 1998 *Avancerad förhørs- och intervju metodik*. Stockholm: Natur och kultur.
- Dahlstrand, Lotta 1999 "Kvinnor, barn och rättigheter", Granström, Görel (red) 1999 *Lika inför lagen?* Uppsala: Iustus Förlag, s 119-127.
- Dobash, Rebecca Emerson & Dobash, Russel. P 1997 "Mäns våld och påverkansprogram för förändring". *Våld mot kvinnor*. BRÅ 1997:2. Stockholm: BRÅ.
- Eduards, Maud 1999 "I krig & kärlek är allt tillåtet". *bang* Nr 2 1999, s. 15-17.

-
- Ekman, Gunnar 1999 *Från text till batong*. Stockholm: EFI, Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm.
 - Fraser, Nancy 1993 "Sex, lögn och offentlighet", *Häftet för Kritiska Studier* nr 1-2, 1993, s 66-80.
 - Hedin, Ulla-Carin & Månsson, Sven-Axel 1998 *Vägen ut – om kvinnors uppbrott ur prostitutionen*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
 - Heimer, Gun & Nylén, Lars 1999 "Kvinnomisshandel – den tysta epidemin" *Nordisk kriminalkrönika* 1999, s 1- 32.
 - Herman, Judith Lewis 1998, *Trauma och tillfrisknande*. Om följderna av incest, våldtäkt, krig och tortyr och behandlingen av dessa trauma. Psykoterapihuset.
 - Hester, Marianne & Radford, Lorraine 1998 *Kvinnomisshandel och umgängesrätt*. Stockholm: Brevskolan.
 - Hirdman, Yvonne 1987 "Makt och Kön". Pettersson, Olof (red) *Maktbegreppet*. Stockholm: Carlssons.
 - Hydén, Margareta 1995 *Kvinnomisshandel inom äktenskapet – mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber.
 - Keinestam, Pernilla 1995 "Juristutbildningen - en socialisationsprocess", *Häftet för Kritiska Studier* 1995 nr 4, s 3-10.
 - Kirkengren, Anne Louise 1998 "Invadert og grenseløs", *Nytt om kvinneforskning* nr 2, 1998, s 62-71.
 - Leira, Halldis 1989 "Fra tabuisert tramua til anerkjennelse og erkjennelse, del 2. En modell for internvensjon med barn og unge som har erfart vold i familien. *Tidskrift for Norsk Psykologforening*, nr 27, s 99-105.
 - Leira, Halldis 1990 "Fra tabuisert tramua til anerkjennelse og erkjennelse, del 1. En modell for internvensjon med barn og unge som har erfart vold i familien". *Tidskrift for Norsk Psykologforening*, nr 27, s 16-22.
 - Lindgren, Magnus 1999, *Brottsoffren i rättsprocessen*. Rikspolisstyrelsen.
 - Liljeström, Rita 1981 *Det erotiska kriget*. Stockholm: Publica.
 - Lundberg, Magnus 1997, "Kvinnomisshandel" – från privata problem till juridiska ärenden". *Nordisk Sosialt Arbeid* nr 3, 1997 s 153-161.
 - Lundberg, Magnus 1999, "Först fort dit och sen snabbt som *fan* därifrån" – om kvinnomisshandel. *Nordisk Sosialt Arbeid* nr 2, 1999 s 83-89.
 - Lundgren, Eva 1992 *Gud och alla andra karlar*. Stockholm: Natur och kultur.
 - Lundgren, Eva 1993 *Det får da være grenser for kjønn*. Oslo: Universitetsforlaget.
 - MacKinnon, Catherine A. 1991 "Plädering för en feministisk rättsteori" *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1, 1991.
 - Mellberg, Nea 1997 "Sexuella övergrepp mot barn ur ett feministiskt sociologiskt perspektiv", Nordborg (red) *Makt & kön*. Stockholm/Stehag: Symposium, s 199-225.
 - Murro, Doris 2000 "Kränkning på grund av kön – en ideell skada eller en ideal skada", *Retfærd* nr 1, 2000, s 20-36.

-
- Mossige, Svein 1999 ”Overgriperen forstått som offer for natur og familiesystem”, *Nordisk Socialt Arbeid* nr 3 1999, s 158-165.
 - Niemi-Kiesiläinen, Johanna 1999 ”Våld mot kvinnor och mänskliga rättigheter” i *Retferd* nr.84, 1999 s. 49-67.
 - Nilsson, Bo 1999 *Maskulinitet*. Boréa: Umeå.
 - Nygren, Rolf 1999 ”Domstolar och etniska hänsynstaganden”, *Svensk Juristtidning* 1999, s 521-528.
 - Nordborg, Gudrun (red) 1995, *13 kvinnoperspektiv på rätten*. Uppsala: Iustus.
 - Nordborg, Gudrun (red) 1997 *Makt & kön*. Stockholm/Stehag: Symposion.
 - Nordborg, Gudrun m.fl. (red) 2000 *Strategier och kontrakt för ekonomi och kärlek. Rapport från det 10:e Nordiska KvinnoJuristmötet*. Uppsala: Iustus.
 - Persson, Karin 1998 *Relation och trauma*. En bruksbok om mötet mellan hjälpare och offer för sexuella övergrepp. Stockholm: Natur och Kultur.
 - Persson, Mikael 1999 ”Klippanmålet och lagens ögon”, *Juridisk tidskrift* 1999-2000 nr 1, s 88-98.
 - Pohjonen, Soile 1995 ”Kvinnor, våld och straffrätt”, Nordborg, Gudrun (red) 1995, *13 kvinnoperspektiv på rätten*. Uppsala: Iustus, s 197-223.
 - Prop 1998/99:133 *Särskild företrädare för barn*.
 - Risberg, Gunilla 1994 ”Sexualiserat våld som hälsoproblem”, *Läkartidningen* nr 91, 1994, s 4770-4774.
 - Risberg, Gunilla 1994 ”Varför går du inte? Fel fråga till offer: Sexualiserat våld i sociokulturellt perspektiv”. *Läkartidningen* nr 91, 1994, s 4772.
 - Rosengren, Margareta 1999 *Ett värdigt liv – om misshandlade kvinnors situation och den hjälp de får*. Stockholm: Brevskolan.
 - Saur, Randi (red) 2000 *Voldens offer, vårt ansvar. Nordisk fag- og forskningskonferanse*. Høgskolan i Oslo: HiO-rapport 2000 nr 9.
 - Sutorius, Helena 1999 ”Södertäljemålet och frågan om kvinnors sexuella självbestämmanderätt” i Granström (red) *Lika inför lagen?* Uppsala:Iustus Förlag, s 53 – 66.
 - Sutorius, Helena 1999 ”Sexuella övergrepp mot barn”, *Juridisk tidskrift*, 1999-2000 nr 1, s 117-139.
 - Svensson, Eva-Maria 1997 *Genus och rätt*. Uppsala: Iustus.
 - Tiby, Eva 1999 *Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
 - Tiby, Eva 2000 *De utsatta: brott mot homosexuella kvinnor och män*. Stockholm: Folhälsainstitutet.
 - Utrikesdepartementet 1996, *Förenat Nationernas fjärde kvinnokonferens. Peking den 4-15 september 1995*. Ny serie II:51. (Kan beställas kostnadsfritt från : Utrikesdepartementet, Informationsbyrån, 103 39 STOCKHOLM. Fax: 08-723 11 76).
 - Weinehall, Katarina 1999 *Gymnasieelevers möte med våld*. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.

-
- Mossige, Svein 1999 ”Overgriperen forstått som offer for natur og familiesystem”, *Nordisk Socialt Arbeid* nr 3 1999, s 158-165.
 - Niemi-Kiesiläinen, Johanna 1999 ”Våld mot kvinnor och mänskliga rättigheter” i *Retferd* nr.84, 1999 s. 49-67.
 - Nilsson, Bo 1999 *Maskulinitet*. Boréa: Umeå.
 - Nygren, Rolf 1999 ”Domstolar och etniska hänsynstaganden”, *Svensk Juristtidning* 1999, s 521-528.
 - Nordborg, Gudrun (red) 1995, *13 kvinnoperspektiv på rätten*. Uppsala: Iustus.
 - Nordborg, Gudrun (red) 1997 *Makt & kön*. Stockholm/Stehag: Symposion.
 - Nordborg, Gudrun m.fl. (red) 2000 *Strategier och kontrakt för ekonomi och kärlek. Rapport från det 10:e Nordiska KvinnoJuristmötet*. Uppsala: Iustus.
 - Persson, Karin 1998 *Relation och trauma*. En bruksbok om mötet mellan hjälpare och offer för sexuella övergrepp. Stockholm: Natur och Kultur.
 - Persson, Mikael 1999 ”Klippanmålet och lagens ögon”, *Juridisk tidskrift* 1999-2000 nr 1, s 88-98.
 - Pohjonen, Soile 1995 ”Kvinnor, våld och straffrätt”, Nordborg, Gudrun (red) 1995, *13 kvinnoperspektiv på rätten*. Uppsala: Iustus, s 197-223.
 - Prop 1998/99:133 *Särskild företrädare för barn*.
 - Risberg, Gunilla 1994 ”Sexualiserat våld som hälsoproblem”, *Läkartidningen* nr 91, 1994, s 4770-4774.
 - Risberg, Gunilla 1994 ”Varför går du inte? Fel fråga till offer: Sexualiserat våld i sociokulturellt perspektiv”. *Läkartidningen* nr 91, 1994, s 4772.
 - Rosengren, Margareta 1999 *Ett värdigt liv – om misshandlade kvinnors situation och den hjälp de får*. Stockholm: Brevskolan.
 - Saur, Randi (red) 2000 *Voldens offer, vårt ansvar. Nordisk fag- og forskningskonferanse*. Høgskolan i Oslo: HiO-rapport 2000 nr 9.
 - Sutorius, Helena 1999 ”Södertäljemålet och frågan om kvinnors sexuella självbestämmanderätt” i Granström (red) *Lika inför lagen?* Uppsala:Iustus Förlag, s 53 – 66.
 - Sutorius, Helena 1999 ”Sexuella övergrepp mot barn”, *Juridisk tidskrift*, 1999-2000 nr 1, s 117-139.
 - Svensson, Eva-Maria 1997 *Genus och rätt*. Uppsala: Iustus.
 - Tiby, Eva 1999 *Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
 - Tiby, Eva 2000 *De utsatta: brott mot homosexuella kvinnor och män*. Stockholm: Folhälsainstitutet.
 - Utrikesdepartementet 1996, *Förenat Nationernas fjärde kvinnokonferens. Peking den 4-15 september 1995*. Ny serie II:51. (Kan beställas kostnadsfritt från : Utrikesdepartementet, Informationsbyrån, 103 39 STOCKHOLM. Fax: 08-723 11 76).
 - Weinehall, Katarina 1999 *Gymnasieelevers möte med våld*. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.

-
- Widerberg, Karin 1980 *Kvinnor, klasser och lagar* Stockholm: Publica.
 - Widerberg, Karin 1992 "Hur mycket kvinna får jag vara som vetenskaps-man?" *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1992 nr 3, s 58-63.
 - Widerberg, Karin 1995 *Kunskapens kön*. Stockholm: Norstedts.
 - Young, Iris Marion 2000 *Att kasta tjejkast*. Stockholm: Atlas.
 - Åse, Cecilia 2000 *Makten att se: om kroppen och kvinnligheten i lagens namn*. Malmö: Liber.

4. Texter på engelska

- Black, Dora et. al. 1997 *Psychological Trauma – A Deelopmental Approach*. London: Gaskell.
- Brod, Harry & Kaufman, Michael (eds) 1994 *Theorizing Masculinities* London: Sage.
- Collier, Richard 1998 *Masculinities, Crimes and Criminology*. London: Sage.
- Crawford, Adam & Goodey, Jo (eds) 2000 *Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice*. Aldershot: Ashgate.
- Davies, Margaret 1994 *asking the law question* Sweet & Maxwell.
- Dobash, Emerson, R. & Dobash, Russel, P. (eds) 1998 *Rethinking violence against women*. Sage Publications.
- Eisenstein, Zillah R. 1988 *The Female Body and the Law* University of California Press.
- Eldén, Åsa 1998 "The killing seemed to be necessary": Arab cultural affiliation as an extenuating circumstance in a Swedish verdict", *NORA* 1998 nr 2, Vol 6, s 89-96.
- Fausto-Sterling, Ann 1985 *Myths on Gender. Biological Theories About Women and Men*. New York: Basic Books.
- Fausto-Sterling, Ann 2000 *Sexing the Body*. New York; Basic Books.
- Hearn, Jeff 1977 "The implications of critical studies on men", *NORA: Nordic Journal of Women's Studies*, Vol.3, nr 1, s. 48-60.
- Hearn, Jeff 1998 *The Violences of Men* London: Sage.
- Hubbard, Ruth 1990 *The Politics of Women's Biology*. Rutgrs University Press.
- Kikengren, Anne Luise 1998 *Embodiment of sexual boundary violations in childhood: a phenomenological-hermeneutical study of the health impact of childhood sexual abuse*. Oslo: University of Oslo.
- Knocke, Wuokko 1997 "Problematizing multiculturalism: respect, tolerance and the limits to tolerance". *NORA* 1997, Nr 2, Vol 5, s 127-136.
- Lundgren, Eva 1995 "Creating bodily gender in the field of symbol and power". *NORA* nr 2, 1995, s 101-112.
- MacKinnon, Catharine A. 1989 *Toward a Feminist Theory of the State*. Harvard University Press.
- Naffine, Ngaire & Owens, Rosemary J, (eds) 1997 *sexing the subject of law*. Sweet & Maxwell.

-
- Nordborg, Gudrun & Dahlberg, Anita 1997, "Developing Law and Gender. Perspectives", i Sevastic, Per (ed) *Legal Assistance to Developing Countries*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, Kluwer Law International, s 158-188.
 - Nordborg, Gudrun & Niemi-Kiesiläinen, Johanna 2001 "Woman's Peace – A Criminal Law Reform". Nousiainen, Kevät (ed). *The Responsible Selves*. Ashgate forthcoming.
 - Pateman, Carol 1988 *The Sexual Contract* Oxford: Blackwell Publishers and Polity Press.
 - Risberg, Gunilla et al. 1999 "A population-based study in a primary helthcare district", *Scandinavian Journal Public Helth* 1999, No 27, s 247-253.
 - Segal, Lynne 1990 *Slow Motion: changing masculinities, changing men*. London: Virago.
 - Smart, Carol 1995 *Law, Crime and Sexuality* SAGE Publications.
 - Tomasevski, Katarina 1993 *Women and Human Rights*. Zed Books Ltd.
 - United Nations 2000 *The World's Women*. UN: New York.
 - Widding Hedin, Lena 1999 *Woman abuse during pregnancy*. Göteborg: Department of Obstretic and Gynecology, Göteborg University.
 - Åhlund, Alexandra 1991 *Lilla Juga*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
 - Åhlund, Alexandra 1997 *Multikultiungdom*: Lund: Studentlitteratur.

5. Skönlitteratur

- Brownmiller, Susan 1990 *Den farliga leken*. Stockholm: Forum.
- Draculic, Slavenka 1999 *Som om jag inte vore där* Stockholm: Norstedts.
- Doyle, Roddy 1998 *Kvinnan som gick in i dörrar*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Fallaci, Oriana 1981 *En man*. Stockholm: Alba och 1982 MånPocket.
- Granberg, Anna Karin 1993 *Där ingenting kan ses*. Stockholm: Mån-pocket.
- Hansen, Kristina (pseudonym), Bent-Åke och Agneta Cras 1996 *Bakom stängda dörrar*. Stavnäs: Mirabelle.
- Jotuni, Maria 1999 *Ett vajande hus*. Stockholm: Atlantis.
- Kraft, Karolina 2000 *Det är förbjudet*. Stockholm: Ståpås (Distribution Bokförlaget EKO, Uppsala).
- Marklund, Liza 2000 *Gömda: en sann historia*. Stockholm: Piratförlaget.
- Marklund, Liza: *Studio Sex* Stockholm: Piratförlaget.
- Mattsson, Anna 1995 *Alexandras rum*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Modig, Maria 1994 *Söndagstäcke* : en roman om underkastelse och frigörelse. Stockholm: Trevi.
- Ninnisdotter, Gun 1990 *Spilld mjölk och röda tulpaner*. Stockholm: Tiden, Folksam, Föreningen Liv i Sverige.
- Quindlen, Anna 1998 *Svart och blå*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Småge, Kim 2000 *Containerkvinnan*. Stockholm: Mån-pocket.

-
- Snellman, Anja 2000 *Rädslans geografi*. Stockholm: Norstedts.
 - Turner, Tina 1987 *Jag, Tina*. Stockholm: Norstedts.
 - Tikkanen, Märta 1992 (originaluppl 1975) *Män kan inte våldtas*. Stockholm: Trevi.
 - Wassmo, Herbjörg (1981) 1995 *Huset med den blinda glasverandan*. Stockholm: Norstedts.
 - Wassmo, Herbjörg (1983) 1995 *Det skumma rummet*. Stockholm: Norstedts.
 - Wassmo, Herbjörg (1986) *Hudlös himmel*. Stockholm: Norstedts.
 - Vera, Yvonne 1999 *Under tungan* Stockholm: Ordfront.
 - Videll, Anna 2000 *En dårskap för två*. Hallstavik: Bäckströms förlag.
 - Zahavi, Helen 1994 *En jävla helg*. Stockholm: MånPocket.

6. Filmer

- *Anklagad*, 1988, 111 min, Regi Jonathan Kaplan, Cannada. En ung kvinna blir våldtagen av tre män samtidigt som andra tittar på. Ifrågasätter skuld, skam och åskådares medansvar liksom möjligheterna till upprättelse. Distribution: Swedish Film AB, 08-445 25 50, och Esselte Video.
- *Tina - What's love got to do with it*, 1994, 113 min. Regi Brion Gibson, USA. En film om Tina Turners liv med en lång relation präglad av mannens våld, hennes uppbrott ur relationen och hennes come-back. Finns på video: Buena Vista Home Video, Stockholm.
- *Krigarens själ*, 1995, 99 min, Nya Zeeland. En välförtjänt uppmärksammas världens över, som innehåller mycket våld men också ger hopp. Distribution: Swedish Film AB, 08-445 25 50.
- *WarZone*, 1997, USA med engelskt tal, 76 min. Regi Maggie Hadleigh-West. En unik dokumentär om "street-harrasment" som problematiserar kvinnors rätt att röra sig fritt i offentliga rum och om "ingenting" drabbat dem förrän övergreppet blivit våldtäkt. Distribution: Cowboy Booking International USA. ABA #: 021 0000 21, The Chase Manhattan Bank, 71 West 23 rd Street, New York, NY 100010 USA. Hemsida: www.cowboybi.com.

TV-dokumentärer

- Birgitta Bergmark & Gunilla Hamne SVT: 1. Redan då visste jag att jag skulle få stryk, 2. Flykting i eget land.

Videoproduktioner

- *Varför går hon inte?* 1993 Svensk, 55 min, En film om kvinnomisshandel i Sverige. Hur bemöts den misshandlade kvinnan av samhället och omgivningen? Intervjuer med Eva Lundgren och Ebon Kram, blandade med möten med kvinnor som lämnat misshandelsförhållanden. Distribution: Filmcentrum, tel: 08-23 27 50.
- *Varför går hon inte bara* 1999, 15 min. Tre kvinnor berättar om ett liv i våldets närhet. De berättar om den första förälskelsen, hur livsrummet begränsades och hur det fysiska och psykiska våldet trappades upp. Kvinnorna berättar också om vad som slutligen fick dem att lämna förhållandet och om tiden efter separationen. Här finns också barn ...

Producerad av eva.media i samarbete med Hallands Kvinnojourers Länsförbund med ekonomiskt stöd från Brottsoffermyndigheten. Distribution: eva.media tel/fax: 0340-65 01 33.

-
- *Våga se, våga fråga. En film om kvinnomisshandel.* 1991, 55 min. Margareta, distriktsköterska, som själv levit i ett misshandelsförhållande, visar på vikten av att våga se och våga fråga. Vänder sig särskilt till vårdpersonal. Filmen har finansierats med stöd av Landstingsförbundets medel för projektet Vården mot våld samt medel för medbestämmande- och jämställdhetsprojekt. Distribution: HSN VIDEO, tel 08-672 17 12.
 - *I pappans rike - om barn till misshandlade kvinnor.* 1997, 40 min. Tre unga flickor berättar som hur de under sin uppväxt bevittnat hur deras mödrar misshandlats av deras fäder. Film med studiehäfte (16 sid) producerad av Kvinnojourerna i Södermanland med stöd av Allmänna Arvsfonden. Distribution: Katrine Distribution: Swedish Film AB, 08-445 25 50.

Kvinnors rätt i förändring*

	Kvinnors rätt till arv och myndighet	Kvinnors rätt till utbildning och förvärsarbete	Kvinnors rätt till politisk verksamhet	Kvinnors rätt till sexuellt självbestämmande och kroppslig integritet
År				
1734	I 1734 års lag och tidigare var en änka myndig så länge hon inte gifte om sig. Bland präster och borgare rådde lika arvsrätt för kvinnor och män			All sexualitet utanför äktenskapet var kriminaliserad. Successiva förändringar ang. heterosexuella förbindelser sker från och med 1860-talet
1810		Näringsfrihet för ogift kvinna, om hon inte hade manliga biträden		
1842		Folkskola för flickor och pojkar men med möjlighet att korta ner flickornas skolgång		
1845	Lika arvsrätt för kvinnor och män inom adeln och hos bönderna. Reformen gällde 90% av kvinnorna i landet			
1846		Näringsfrihetsförordningen gav kvinnor rätt att vara företagare inom stora delar av stadsnäringarna; handel och hantverk		
1853		Läraryrket öppnas för kvinnor (1853-64)		
1858	Ogift kvinna myndig i ekonomiskt hänseende från 25 års ålder efter ansökan hos domstol			
1862			Kommunal rösträtt för änka och ogift kvinna med viss inkomst eller egendom	
1863	Kravet på ansökan bort	Lägre statliga tjänster får innehålls av kvinnor, t ex vid post och telegraf		
1864		Näringsfriheten vidgas och stadsmonopolet bryts		Straffrättsligt skydd mot makes misshandel, uttryckt som att "agarätten" försvann
1870		Kvinnor får rätt att avlägga studentexamen (mogenhetsexamen) och får läsa medicin		
1872	Myndig kvinna får rätt att förfoga över sin egen arbetsinkomst och förvalta sin egendom om hon har äktenskapsförord			Myndig kvinna får rätt att själv bestämma om sitt giftermål, den s k Giftomannarätten avskaffas
1873		Universiteten öppnas för kvinnor, undantaget teologiska studier och jur. lic. examen – men utbildningen gav ingen rätt till anställning		
1874	Gift kvinna får rätt att förfoga över sin egen arbetsinkomst och förvalta sin enskilda egendom om hon har äktenskapsförord			
1884	Ogift kvinna blir myndig enligt samma regler som man			
1889			Ogifta kvinnor med egendom blir valbara till vissa kommunala styrelser	
1901		Kvinnor får rätt till ledighet i fyra veckor utan lön vid barnsbörd		
1908	Gift kvinna får rätt att själv deklarerera för sin inkomst		Rösträtt och valbarhet för gifta egendomsägande kvinnor i kommunala val	

1909		Kvinnor får möjlighet att förordnas till vissa högre statliga tjänster	Förbud mot upplysning om preventivmedel
1918			Minimiregel om minst en kvinna som ledamot i fattigvårdsnämnd. (1924 och 1931 infördes samma regel för barnavårdsnämnd resp. nykterhetsnämnd)
1919			Reglementeringen av prostituerade avskaffad. Den hade inneburit medicinsk besiktning och poliskontroll stränga regler om vistelse och uppträdande
1920	Gift kvinna blir myndig. Till dess hade mannen haft förvaltningsrätt över boet, bestämmanderätt över bosättning och dyl. samt rätten att föra hustruns talan. Också modern blir vårdnadshavare för barn i äktenskapet	Gift kvinna får rätt att ta anställning utan makens medgivande	Lika och allmän rösträtt och valbarhet i kommunala val för kvinnor och män. Lika och allmän rösträtt och valbarhet i riksdagsval för kvinnor och män
1923		Behörighetslagen ger kvinnor rätt till de flesta statliga tjänsterna – men fortfarande var kvinnors löner lägre än mäns också för samma arbete	
1927		Statliga läroverk öppnas för flickor	
1933		Särregler som hindrat kvinnor från att bli domare avskaffas	
1937			Straffbarhet för <i>offret</i> för incest avskaffas. Kostnadsfri förlossning och mödravård inskaffas
1938		Moderskapspenning för alla införs	Begränsad rätt till abort. Förbudet mot upplysning av preventivmedel avskaffas.
1939		Förbud mot avskedande på grund av giftermål eller barns-börd. De statliga lönerna för kvinnor förbättras men är fortfarande lägre än männens	
1944			Frivilliga homosexuella förbindelser mellan vuxna avkriminaliseras
1947		Principbeslut om lika lön för kvinnor och män i samma tjänst i staten	
1949	Också modern blir förmyndare för barn i äktenskapet		
1950	Kvinna får rätt att behålla sitt svenska medborgarskap vid giftermål		
1955		Lagstadgad betald ledighet i tre månader för yrkesarbetande kvinnor	
1958		Kvinna får rätt att bli präst i svenska kyrkan	
1962		Konventionen om lika lön för kvinnor och män ratificeras. Nattarbetsförbundet för kvinnor i industrin, som infördes 1909, avskaffas	
1964			P-piller godkänns
1970	Särbeskattningen mellan makar införs som huvudregel		
1973	"Fri" skilsmässa	Förbud mot könsdiskriminering vid statlig anställning	
1974		Föräldraförsäkring med rätt att dela ledigheten	
1975		Regeringsformen markerar lika rättigheter för kvinnor och män	

1975			Ny abortlag. I princip fri abort t om 18:e havandeskapsveckan. Steriliseringslag
1980	Sverige ratificerar FN:s konvention om avskaffande av all diskriminering av kvinnor		
1980		Första JämstL; Förbud mot könsdiskriminering i arbetslivet och krav på aktiva jämställdhetsåtgärder för att bryta könssegregeringen. Åktamakeprövning för studiemedel avskaffas	
1982	Barn får moderns efternamn som huvudregel		All kvinnomisshandel (misshandel på enskild plats) faller under allmänt åtal
1983		Militära tjänster öppnas för kvinnor (vissa undantag kvarstod till 1989)	
1984			Möjligheterna att straffa sexualbrott ökar, bl a vidgas våldtäktsbegreppet
1987	Make ärver före gemensamma barn. Sambor får visst begränsat lagligt skydd	Betänkandet "Varannan damernas" om kvotering till statliga styrelser, nämnder etc. Diskussion pågår	Homosexuella sambor får i en särskild lag motsvarande rättigheter som heterosexuella sambor
1988			Besöksförbud vid bl a hotande kvinnomisshandel. Rätt till målsägande biträde, dvs eget ombud betalt av staten i rättegång rörande sexualbrott och viss misshandel
1991		Ny Jämställdhetslag, krav på årliga jämställdhetsplaner	Ny Jämställdhetslag, inkluderar sexuella trakasserier
1993	FN:s deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor		
1994		"Pappamånad" i föräldraförsäkringen	Registrerat partnerskap; homosexuella par får motsvarande rättigheter som makar, dock inte i relation till barn
1995	Sverige medlem i Europeiska unionen		
1995	Pekingdeklarationen med aktionsprogram antas vid FN:s fjärde kvinnokonferens		
1998			Kvinnofridsbrott. Förbud mot prostitutionsköp

*Översikten är en vidareutveckling av den bilaga som utarbetades tillsammans med Anita Dahlberg till boken Kvinnor & Rätt, 1990. Stockholm: Tiden. Den anger de år en lag antagits. Det förekommer att en lag börjar gälla något eller eventuellt några år senare.

Gudrun Nordborg